

A REVIZIONIZMUS ÉS A DOGMATIZMUS NÉHÁNY FILOZÓFIAI PROBLÉMÁJÁRÓL

(Írta: Dr. Kalocsai Dezső tanszékvezető docens)

»Egy ismert szólás azt mondja, hogy ha a geometria sarktételei az emberek érdekeibe ütköznének, minden bizonnyal megcáfolnák őket« — írja Lenin. »Azok a természettudományi elméletek, amelyek a teológia régi előítéleteibe ütköztek, a legádázabb harcot idézték és idézik elő mind a mai napig. Nem csoda, hogy Marx tanításának — mely közvetlenül a modern társadalom élenjáró osztályának felvilágosítását és megszervezését szolgálja, megmutatja ennek az osztálynak a feladatait, és bebizonyítja, hogy a mai rendet a gazdasági fejlődés következtében elkerülhetetlenül fel fogja váltani egy új rend — kemény harcot kell vívnia minden lépéséért pályáján.«¹

Ez a harc a marxizmus győzelméért és eszmei tisztaságáért a különböző opportunisták irányzatok ellen folyik. A harc nem újkeletű, szinte egyidős a marxizmus létrejöttével. E küzdelemnek volt a következménye, hogy a marxizmus fokozatosan kiépítette és megszilárdította pozícióját a munkásosztályon belül.

Marx és Engels harca a múlt század 40-es éveinek első felével indult és filozófiai sikon a radikális ifjú-hegeliánizmussal való leszámolást eredményezte. A 40-es évek végén a gazdasági tanok terén indult meg a küzdelem a proudhonizmus ellen. A 60-as években helyeződik át a szintér a munkásmozgalomhoz közvetlenül közel eső területre (I. Internacionálé). E harc a múlt század 90-es éveiben a marxizmus vitathatatlan győzelmére vezet és ennek eredményeképpen a munkásmozgalom újjáéledt nemzetközi szervezete csaknem minden lényeges kérdésben a marxizmus talajára helyezkedik.

Mindeddig a marxizmus a maga harcát főként a nyílt külső ellenséggel vívta. A marxizmus győzelme után a küzdelem saját talaján is folyik, egyrészt a revizionizmus, másrészt a dogmatizmus ellen. E két áramlat különbségei ellenére is filozófiaiilag közös lényegen, a materialista dialektikus módszer burkolt elvetésén alapszik. A különbségekből adódik a politikai gadaságtan és a gyakorlati politika terén mutatkozó ellentmondásuk, amely — ha ellentmondásos politikai alapon is — azonos végső eredményhez vezet: a marxizmus elméletének és az ezen alapuló gyakorlati politikának a felszámolásához.

Mindkét áramlattal — főként filozófiai vonatkozásaikkal — foglalkozni kívánunk, mégis elsősorban a revizionizmus néhány lényegesebbnek tartott

¹ Lenin Művei XV. Szikra, Budapest, 1955. 19. old.

momentumát és elvét fogjuk bírálat tárgyává tenni, márcsak azért is, mert jelenleg a nemzetközi munkásmozgalomban a főveszélyt jelenti. Itt említjük meg, hogy nem minden hibás, vagy marxista állásponttól eltérő nézet jelent revizionizmust. A revizionizmus a marxizmus *minden alapvető elvét* a magántulajdon érdekeinek megfelelően rendszerbe foglalva és marxista frázisba öltöztetve tagadja. Ideológiai tevékenysége a marxizmus mindhárom területére kiterjed. Bár a revizionizmus a marxizmus mindhárom területét — a filozófiát, a politikai gazdaságtant, a tudományos szocializmust — érinti, mégis a gyakorlati politika területére konkludál. Ez főként a jelen időszak revizionizmusára jellemző.

A revizionizmus a századfordulón a *politika terén* a politikai szabadságra, a demokráciára, az általános választójogra való hivatkozással próbálta »revideálni« az osztályharcról szóló marxista tant. Azt hirdette, hogy ahol demokrácia van, ott a többség akarata uralkodik, következésképpen az állam nem az osztályuralom szerve; tehát a proletárforradalom és a proletárdiktatúra szükségtelen. E gyakorlati politikai célokat a *politikai gazdaságtan* területén »a gazdasági fejlődés új adataival« »támasztotta« alá. Azt hirdette, hogy a kartelek és trösztök »kiküszöbölik« a válságokat. A kartelek és trösztök alapján a kapitalizmus »demokratizálódik«, kiküszöböli árnyoldalait stb., hogy a kistulajdon kiszorításával megvalósuló koncentráció a mezőgazdaságban egyáltalán nem, a kereskedelemben és az iparban csak rendkívül lassan érvényesül. A revizionizmus forradalom-ellenes célkitűzését szolgálja a *filozófiában* a dialektika tagadása; ezért helyettesíti például az ellentmondásos fejlődésről szóló elvet lapos evolucionizmussal, amely a reform-politikát próbálja »indokolni«. A materializmust újkantianizmussal, neohumeizmussal és neoberkeleizmussal igyekszik felcserélni.²

Dióhéjban ez volt a revizionizmus ideológiai tartalma a XX. század fordulóján. A marxizmus ilyen jobboldali revíziója ellen folytatott harcot Lenin »a legális« marxizmussal, az ökonomizmussal és a mensevizmussal stb. Lenin történelmi érdeme marad, hogy miközben szétzúzta az oroszországi revizionizmust, alkotó módon oldotta meg a nemzetközi munkásmozgalom elméleti problémáit. A lenini elveken alapuló *gyakorlati politika* a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméhez és a Szovjetunió létrejöttéhez vezetett.

A revizionizmus elmélete is számos alkalommal öltött testet a gyakorlatban. A történelem ironiája, hogy éppen abban az országban mutatta meg a revizionizmus igazi arcát — elsősorban — a gyakorlatban — tudniillik Franciaországban, ahol az osztályharcot mindig következetesen végigvitték — azzal, hogy Millerand, a francia szociáldemokrata belépett a reakciós burzsoá kormányba. Ezért mondja Lenin: »Ha Bernstein elméleti kritikája és politikai óhajai valaki számára talán nem voltak eléggé világosak, a franciák gondoskodtak az »új módszer« szemléltető bemutatásáról... Millerand gyönyörű példáját szolgáltatta ennek a gyakorlati bernsteinizmusnak.«³

1956. októberében Nagy Imre politikája bemutatta a világnak a mai revizionizmus gyakorlatát — meghozzá egy szocialista országban — igazolva, hogy a revizionizmus *mai* képviselői nem lettek hűtlenek régi elődeikhez.

² V. ö.: Lenin Művei XV. Szikra, Budapest, 1955. 19—28. old.

³ Lenin Vél. Művei I. Szikra, Budapest, 1949. 179—180. old.

Nyilvánvalóvá lett az is, hogy a revizionizmus *mai politikai lényege* semmivel sem különbözik régebbi megnyilvánulásaitól. Azonos *szociális és politikai tartalma* azonban *más-más változatban* bukkan elő. A történelmi körülményekhez és a nemzeti sajátosságokhoz alkalmazkodik. *Ma a történelmi körülményekhez való alkalmazkodás mindenekelőtt az egymás mellett létező kapitalista és szocialista rendszer fejlődésének* kérdéseivel kapcsolatos, e probléma kispolgári és burzsoá érdekeknek megfelelő felfogásával. Ezért a szocializmusba való átalakulást nem forradalmi folyamatnak fogja fel, hanem mint az osztályok »megbékélésének« vagy »eltűnésének« eredményét. Ebből az álláspontból már érthető, hogy miért támad a kommunista pártok vezető szerepe ellen. A revizionizmus más elvei a *szocializmus világrendszerre* fejlődését érintik. A szocializmus világrendszerre fejlődését akarja lehetetlenné tenni azzal, hogy *abszolút tartalmat* ad a nemzeti sajátosságoknak, miközben tagadja a szocializmus általánosan, és nemzetközileg érvényesülő fejlődéstörvényeit. Ezért veti el például a Szovjetunió Kommunista Pártja tapasztalatainak nemzetközi jelentőségét.

Ennyiben tehát a nemzetközi revizionizmus alkalmazkodott a világtörténelmi feltételekhez és e feltételekhez alkalmazkodva tagadja a marxizmus forradalmi lényegét. E forradalmiságtól megfosztott tartalom azonban marxista frazeológiában fejeződik ki. Már ebben is megmutatkozik szofista módszere; önmaga lényegi tartalmának ellentmondásaként ugyanis *formailag* a marxizmus-leninizmus védelmezőjeként lép fel, jelenleg mint a »sztálinizmus« ellenszere. A revizionista nézetekben meglevő ellentmondás — a forma és tartalom között — teszi *látszólag* lehetővé az egymásnak ellentmondó társadalmi érdekek képviselését. Burzsoá osztálylényegű tartalom — szocialista kifejezési módja mellett is — alkalmassá teszi, hogy a burzsoá társadalmi rendszer *indirekt apologetikájává* legyen. Másrészt formai mimikrije a marxizmushoz — a marxista frazeológia — *látszólag* lehetővé teszi, hogy a szocializmus *direkt apologetikájának* mutakozzék, különösen a szocializmus építésének olyan történelmi feltételei mellett, amikor a dogmatikus, szektás politika meggyengítette a tömegeknek a szocializmus eszméjébe vetett hitét. Ennyiben a szektás politika egyben táplálója is a revizionizmusnak.

*

Az eddig elmondottak még nem adnak magyarázatot arra, hogy a marxizmus eszmei tisztasága és az ezen alapuló helyes politikai gyakorlat esetén is *miért van jelen a mai társadalmi körülmények között a revizionizmus veszélye csakúgy, mint a dogmatikus, szektás politika veszélye*. Ez nem magyarázható a véletlenekből — egyes felfogásokkal ellentétben —, nem magyarázható csupán egyes személyek, vagy csoportok hibáival, de még nemzeti sajátosságok, vagy hagyományok hatásával sem. Mindezek *erősíthetik* a revizionista vagy dogmatikus tendenciákat, *de nem hozhatják létre őket*.

A mélyebb okok egyrészt a *társadalom osztályviszonyainak fejlődésében* rejlenek, másrészt abban, hogy a marxizmustól idegen két áramlat *megismerési módja torzító, nem-dialektikus*.

A *kapitalizmus körülményei* között a *munkásosztály* állandóan növekszik, elsősorban a proletárizálódott kistermelőkből. E kistermelők magukkal hozzák ideológiájukat, ideológiájuknak ellentmondásos lényegét. Ez az ideológia —

függetlenül a proletárizálódott kispolgári rétegek megváltozott társadalmi, anyagi helyzetétől — még hosszú ideig hat és kispolgári, magántulajdonosi illuziókat táplál. Ebből következik e rétegek állhatatlan, ingadozó természete. Hasonló — de nem azonos — folyamat megy végbe a *szocializmus* viszonyai között is a munkásosztály fejlődése során. A szocialista iparosítás és a mezőgazdaság szocialista átalakulása eredményeként nagymértékben megnövekszik a munkásosztály, elsősorban a parasztságból, de más kistermelő rétegekből is, és ezek kistermelői, kispolgári ideológiát és szokásokat hoznak a munkásosztály soraiba. Emellett a kisajátított burzsoá rétegek, mint a deklasztált osztályok általában, a munkásosztály soraiba kerülve ellenséges ideológiát árasztanak. E rétegek hatnak a munkásosztály egyes tagjaira és csoportjaira. Azonban az új termelési viszonyok fokozatos kibontakozása alapján a szocialista ideológia ellenhatása is fokozottabban érvényesül. Ebből egy bonyolultabb eredmény következik és az, hogy egyre nagyobb tömegeket fog át a szocialista világnézet.

Mind a kapitalizmus, mind a szocializmus viszonyai között a munkásosztályon kívül *más dolgozó osztályok és rétegek* — kistulajdonosok és értelmiségiek — is léteznek. E rétegeket a kapitalizmus viszonyai között, a tőke szintén kizsákmányolja, ebből ered vonzódásuk a munkásosztályhoz és a szocializmus eszméihez, de ugyanakkor magántulajdonosok is és e tulajdonos voltuknál fogva a burzsoáziához vonzódnak. Ezen alapszik ellentmondásos szemléletük, állhatatlanságuk, ingadozásuk stb.

E dolgozó osztályokból, rétegekből épül fel a *proletáriátus pártja*. Minden kommunista pártban a proletáriátus alapvető tömegein kívül megtalálhatók az értelmiségiek, a kistulajdonosok — kispolgárok — bizonyos rétegei. Éppen e kispolgári osztályalapra épül a revizionizmus és a dogmatizmus. Ha a pártot nem valami abszolút eszmény fantasztikus mértékével mérjük, hanem az egyszerű emberek gyakorlati mozgalmának tekintjük — mint Lenin —, akkor érthetővé válik, hogy újabb és újabb »újoncok« bevonása, a dolgozó rétegek újabb beáramlása folytán elkerülhetetlenek az átmeneti taktikai és elméleti ingadozások. Elkerülhetetlen, hogy a párt egyes rétegei, csoportjai — amelyek egyébként más és más osztályok, rétegek érdekeit is képviselik — átmenetileg vissza ne térjenek régi, elavult nézeteikhez, elavult módszereikhez. (Lenin.)

Ezeket az átmeneti ingadozásokat *erősíthetik vagy gyengíthetik a párt* helytelen, vagy helyes vezetése, a gyakorlati politika sikerei, vagy nehézségei. A magyarországi gyakorlati politika szakaszai, »cicakkjai« — különösen 1953 után — szemléltetik, hogy az ilyen politika erősíti a párton belül a revizionizmust csakúgy, mint a baloldali politikai tendenciákat. Sőt, a pártonkívüli tömegeket is eltaszíthatja — ideiglenesen — a szocializmus eszméitől.

Az átmeneti ingadozásokat a párton belül erősíthetik bizonyos világnézeti *hagyományok*, — különösen a kispolgári és értelmiségi rétegeknél. A revizionizmus hazánkban a párton belül (de kívül is) azért is tudott olyan gyors eredményeket elérni és széles tömegeket magával ragadni, mert találkozott a felszabadulás előtti »harmadikutas«, népies stb. koncepciókkal, mint a semlegesség, az értelmiség (különösen az írók) vezető szerepének hirdetése, — s ezeket a koncepciókat a szocializmus ellen fordíthatta.

Nálunk az 1947 után, különösen a fordulat éveiben elért gyors sikerek eredményeként a különböző kispolgári és értelmiségi rétegek haladó közvéleménye a marxizmus felé fordult; jelentős részük belépett a pártba. Ez azzal járt, hogy a munkásosztály százalékaránya csökkent, míg a kispolgárság és értelmiség aránya viszonylag növekedett. Itt nyilvánvalóan különböző elemek egyesültek közös lobogó alatt a közös ellenfél: az elvadult és eldurvult fasiszta társadalmi rendszer és általában a kapitalista világnézet legagresszívabb megnyilvánulásai elleni harcra. Ezek az évek a siker éve, »a zökkenőmentes évek« voltak. A »zökkenőmentes évek« után olyan évek következtek, amelyeknek során hibák, majd »cikkakkok« jelentkeztek. A siker eredményein felbuzdult pártvezetők (és ehhez nem kis mértékben a politikai vakság is járult) későbbi helytelen politikája éppen e haladó, de polgári értelemben mérsékelt elemek oldaláról talált burzsoáz szellemű kritikára. A párt nehéz napjaiban ugyanis kiderült, hogy e mérsékelt »kommunisták« lényegében polgári demokraták voltak.

»A szociális forradalom Európában *nem lehet* egyéb — írja Lenin —, mint a minden rendű és rangú elnyomottak és elégedetlenek tömegharcának kirobbanása. A kispolgárság és az elmaradott munkások egyes részei elkerülhetetlenül részt fognak benne venni — enélkül nem lehetséges a tömegharc, *nem lehetséges semmiféle forradalom* — és éppen olyan elkerülhetetlenül bele fogják vinni a mozgalomba a maguk előítéleteit, a maguk reakciós ábrándjait, a maguk gyengéit és hibáit. De *objektíve* a *tőkét* fogják támadni és a forradalom öntudatos élcsapata, az élenjáró proletáriátus, amely a legkülönfélébb formákban megnyilvánuló tarka és külsőleg elaprózott tömegharcnak ezt az objektív igazságát juttatja kifejezésre, érteni fog ahhoz, hogy egyesítse és irányítsa azt.«⁴ Ebből a lenini megállapításból kiderül, hogy a proletárforradalmat megvívni kispolgári és értelmiségi tömegek nélkül nem lehet. E tömegek között elképzelhető világnézeti különbség. Ami azonban érvényes a *szocialista forradalom* tömegeire, egyáltalán nem érvényes a *pártra* vonatkoztatva. Helytelen, ha a *párton belül* polgári nézeteket, felfogást és célokat valló rétegekkel kötünk »szövetséget«. Az 1953 óta lefolyt események azt mutatják, hogy az ilyen taktika és sok esetben az »udvarlás« alapján a pártba került elemek csak a baloldali, szektás politika osztályalapját termelik ki és erősítik a párton belül, ha a párt útja felfelé ível, de pesszimistává és csüggedtté válnak, ha a párt nehézségekkel küzd, vagy átmenetileg »váltságba« kerül, vagy az osztályellenség fokozottabb nyomása érvényesül; ilyenkor ejti őket hatalmába a »másik én«-jük, polgári és magántulajdonosi szemléletük. Szorongva gondolnak a kapitalizmus átmeneti sikereire, amelyeket abszolútnak vélnék, ezért esnek revizionista eszmék áldozatául. Természetesen ez a legkevésbé sem jelenti azt, hogy a pártnak el kell zárkóznia a kispolgári, vagy értelmiségi elemektől, ha azok ténylegesen a kommunizmus eszméinek hívei.

Az említett ingadozások kapcsolatban vannak a párt tagjainak *elméleti* felkészültségével, annak hiányosságaival is. A pártnak mindig akadnak olyan hívei és tagjai, akik a marxizmusnak csak egyes oldalait, csak egyes részeit sajátítják el, vagy pedig csak egyes jelszavakat, egyes követeléseket tesznek magukévá, vagyis polgári világszemléletüknek csupán egyrészével tudnak

⁴ Lenin Művei XXII. Szikra, Budapest, 1951. 373—374. old.

szakítani. Mindez végső fokon a társadalom fejlődésének ellentmondásos voltával is kapcsolatban van. A kapitalizmus például fejleszti a termelőerőket, egy bizonyos fokon ugyanakkor akadályozza is ezeket. Szervezi és fegyelmezi a munkásokat és egyben szorongatja, elnyomja, nyomorbadönti őket. A szocializmus fejlődése ugyancsak ellentmondásos: nincs *abszolút* egység a dolgozó rétegek között, de a vezetők és tömegek között sem. A kommunista pártok fejlődése, egysége szintén harc kérdése. A társadalom és a párt életének elevenességét és történetének ellentmondásosságát át tudja fogni a marxizmus, a dialektikus materializmus elmélete. A tömegek azonban *mindenekelőtt* az életből és nem a könyvekből tanulnak, ezért — ahogy Lenin megjegyzi — az egyes személyek és csoportok minduntalan eltúlozzák, egyoldalú elméletté, egyoldalú taktikai rendszerré avatják a kapitalizmus vagy a szocializmus, valamint a párt fejlődésének hol az egyik, hol a másik vonását, a fejlődés hol egyik, hol másik tanulságát.

Ezt táplálja a revizionizmus és dogmatizmus is, amely éppen a társadalom fejlődésének vagy a párt fejlődésének egyik vagy másik oldalába kapaszkodik és ezt az egyoldalúságot »elméletté« avatja. Egymással össze nem férhetőnek nyilvánítja a társadalom, vagy a munkásmozgalom olyan tendenciáit vagy vonásait, amelyek az egyik vagy másik korszaknak, a munkásosztály tevékenységét megszabó ilyen vagy amolyan körülményeknek specifikus sajátosságai. A való élet a való történelem felöleli ezeket a különböző sajátosságokat, az élet és a fejlődés felöleli a lassú evolúciót és az egyes ugrásokat, a fokozatosság megszakítását is.⁵

Ezt a valóságos fejlődést tükrözi vissza a materialista dialektika. Míg a materialista dialektika a valóságos folyamat hű tükrözésére képes, addig a dogmatizmus és a revizionizmus a valóságnak csak egy-egy oldalát ragadja meg és azt abszolutizálja. A valóság éppen ilyen eltorzításához kapcsolódik a dogmatizmus és revizionizmus *ismeretelméleti gyökere*.

Mielőtt az *ismeretelméleti* okokat elemeznénk, szeretnénk utalni arra, hogy mindkét áramlat lényegében dogmatikus módszerekkel palástolja tévedéseit a megismerésben. Nem a valóságos tapasztalatból — vagy legalábbis nem a sokoldalú tapasztalatból — indul ki és megismerése így feltárt eredményének korlátoltságát, tévedéseit tantételekre való hivatkozással »igazítja« ki. A valóság sokoldalú tapasztalatán alapuló cáfolást pedig úgy küszöböli ki, hogy a tantételekbe foglalt általánosításnál a tapasztalatot — hogy Hegel terminológiájával éljünk — »nem konkrét totalitásában, hanem példaként veszi és fogadja el«, és pedig az elmélete vagy feltételezett igazsága szempontjából előnyös oldalról. Ily módon mindkét áramlat a konkrét gyakorlati tapasztalatot

1. előre feltételezett meghatározásoknak, elméleti tételeknek rendeli alá, ezzel viszont elhomályosítja mind az előre feltételezett elméletnek, mind a saját elméletének konkrét — történelmi tapasztalati jellegét.

⁵ Lenin Művei XVI. Szikra. Budapest, 1955. 361. old.

2. A tapasztalatot is csak arról az oldalról mutatja meg, amely elméletének is megfelel, amely előnyös elméletének.⁶

Ebben az értelemben — ismeretelméleti módszereit tekintve — mindkét áramlat szubjektívizmuson alapuló, antidialektikus elmélet, annak ellenére, hogy a revizionizmus a maga szubjektívizmusát objektívizmusba próbálja csomogolni.

A *dogmatikus, szektás politika* szubjektívista lényege világosabb, amennyiben azokból az elméleti általánosításokból, törvényszerűségekből indul ki, amelyeket a marxizmus klasszikusai a munkásmozgalom tapasztalatai alapján megállapítottak. Éppen ezért léphet fel mint a marxizmus képviselője. Azonban a törvényszerűségeket elszakítja az őket szülő nemzeti és nemzetközi feltételektől, abszolutizálja mint olyanokat, amelyek minden feltétel mellett azonos módon érvényesülnek. A dogmatikus, a szektás a valóságban nem érti meg — legfeljebb csak szavakban —, hogy az általános, a törvény (jelen esetben a szocialista társadalom építésének törvényei) mindig az egyesben jut kifejezésre, attól el nem választható. Valójában nem érti meg, hogy a szocializmus építésének olyan törvényszerűségei és általános vonásai, mint a proletariátus vezető szerepe, a proletariátus diktatúrájának megvalósítása, a mezőgazdaság kollektivizálása, a nagyipar államosítása, a szocialista iparosítás stb., mindig bizonyos *konkrét* nemzeti és nemzetközi feltételek alapján valósulnak meg. Ebből következik, hogy bármennyire helyesek és *kötelezőek* is az előbb említett törvényszerűsések és általános elvek a szocializmus építésének viszonyai között, mégis csak egyik oldalát — bár nagyon fontos oldalát — fogják át a szocializmus építésének. A marxista filozófia szerint a törvény a valóság lényegi, állandóan ismétlődő momentumait, összefüggéseit, tendenciáit tükrözi. De a törvény — bármennyire a jelenségek legmélyebb tendenciáit tárja is fel — mégis leszűkíti a valóságot, mert nem fogja át azt minden vonatkozásban, esetlegességeivel együtt. A szocializmus építésének a lényeges tulajdonságok és törvények mellett tekintetbe kell vennie az esetleges, a sajátos tulajdonságokat is, amelyek nem minden országban azonosak. Így például a munkáosztály vezető szerepe más nemzeti és nemzetközi feltételek mellett valósult meg Kínában, mint Magyarországon: más volt a munkáosztály és a kispolgári rétegek számaránya, fejlettsége, kultúrája, a nemzeti burzsoázia aránya és szerepe, mint nálunk. Ebből nagyon fontos taktikai stb. különbségek is adódtak. Következésképpen az egyes és sajátos momentumok is szerepet játszanak a párt konkrét politikájának kialakításában. A *lényeg* (hogy a szocializmus építése a munkáosztály és a párt vezetőszerepével valósult meg) azonos volt mindkét országban, de ennek *megvalósulási körülményei* (az osztályszövetség terjedelme, taktikája stb.) sajátosak, *különbözők* voltak. Ezért kell a párt gyakorlatának magában foglalnia mind az általános, mind a sajátos momentumokat. A párt gyakorlata éppen az általánosnak és a sajátosnak az egységén alapul.

Hazánkban a szocializmus építésének gyakorlata az általános célkitűzések helyessége mellett — ebből következtek az eredmények — nem alapult mindenkor a mi sajátos (nemzeti és nemzetközi) helyzetünk helyes elemzésén. Ez hozott létre ellentmondásokat a párt *általános* politikai célkitűzései és az ezen alapuló pártgyakorlat, valamint a néptömegek mindennapi, *közvetlen*

⁶ V. ö.: Lenin: Filozófiai füzetek Szikra, Bp. 1954. 185. old.

érdekei között. A szocializmus építésének általános követelményeit szem előtt tartó, ugyanakkor az ország sajátosságaiból folyó követelményeket nem pontosan elemző politika végső fokon a tömegektől való elszakadást eredményezte. Ez a politika *csak* a párt-általános célkitűzéseit tartotta szem előtt, de nem elemezte eléggé e célkitűzések megvalósításának feltételeit és ez vezetett ahhoz, hogy a párt érdekeit és akaratát azonosította a tömegek *közvetlen* érdekével és akaratával. Emellett megfeledezett arról, hogy a tömegeket még helyes politika esetén is meg kell győzni. Ez az ellentmondás *sükségképpen* adminisztratív rendszabályokat szült és emellett kitermelte azt, hogy adminisztratív rendszabályokat alkalmaztak ott is, ahol a meggyőzés és felvilágosító munka szolgálta volna a nagyobb eredményt. Az ilyen és ehhez hasonló gyakorlat vezetett a párt és a tömegek eltávolodásához, a vezetők és tömegek közötti ellentmondás elfajulásához. Gyakorlatban bizonyosodott be az a lenini tanítás, hogy »ha nem vezetik vissza az eszméket... a tényekre, akkor ezek az eszmék jámbor óhajok maradnak csupán és semmi esélyük sem lesz arra, hogy a tömegek elfogadják, következképpen, hogy megvalósítsák azokat.«⁷

Ezenkívül az előbb jelzett ellentmondás oda is vezetett, hogy a tömegek hite a szocializmusban, a szocialista eszmékben átmenetileg megingott, mivel a baloldali, szektás politika mindig a marxizmus, a szocializmus nevében, sőt látszólag annak igazi képviselőjében tevékenykedik. Az idáig, tehát a végső következményéig eljutott szektás politika azonban egyidejűleg megmutatta igazi marxizmus-ellenes, antidialektikus, szubjektivistá lényegét és mivel ezután már sem elméletét, sem gyakorlatát nem fedheti marxista frazeológiával, — ez a történelem ironiája, vagy inkább dialektikája — *saját maga semmi-siti meg további létét*. Néhány országban, így mindenekelőtt hazánkban — de más alapon a Szovjetunióban is — az események a gyakorlatban mutatták meg a javíthatatlan baloldali, szektásvezetők sorsát, amely feltétlenül elriasztó és tisztító példaként hathat a dogmatizmus további fejlődésére.

Előzően már jeleztük, hogy a *revizionizmus* ismeretelméleti lényegét tekintve szintén egyoldalú, antidialektikus, szubjektivistá elveken alapul. Míg a dogmatikus az általánost, a törvényt szakítja el a valóságos folyamatoktól és azt abszolutizálja és így teszi egyoldalúvá a megismerést és valóságot, addig a *revizionista a valóságból indul ki, de a valóságnak nem sokoldalú, hanem korlátozott és közvetlen tapasztalatából*, és mert nem elemzi a valóság bonyolult gazdagságát, mivel *elhanyagolja az általánost, a törvényt*, megállapításai szubjektivistá módon elferdítik a valóságot. Ebből következik a *revizionizmus ismeretelméleti lényege*, az, hogy *a revizionizmus nem egyéb, mint az általánost, a törvényszerűségeket szem elől tévesztő empirizmus*. Ezért is áldozza fel a revizionista politika a proletariátus *alapvető* céljait a képzelt, vagy valódi, de *pillanatnyi* előnyökért, ezért áldozza fel végső fokon a munkásosztály érdekeit a kapitalizmus érdekében. Ha azonban csak ennyit mondanánk, legalábbis nem lennénk pontosak. Fontos itt ismét az ismeretelméleti okok és az osztálygyökerek egységére utalni. Ismeretelméleti, tudományos szempontból azt mondhatjuk: a revizionisták azt a hibát követik el, hogy a szocializmus vagy a kapitalizmus fejlődésének egy-egy kiragadott tényét; szakaszát felületesen általánosítják. Az ismeretelméleti okok azonban nem

⁷ Lenin Művei: I. köt. Szikra, Bp. 1951. 441. old.

adnak választ arra, hogy miért éppen az olyan tényeket, miért azokat az egyoldalú tapasztalatokat általánosítják, amelyek a kapitalizmust segítik. Márpedig ez a kérdés lényeges. A kérdés megoldása árnyaltabb elemzést igényel.

A fentebb kifejtettek szerint mind a dogmatizmus mind a revizionizmus és az ezek alapján létrejövő politika *végso fokon közös osztályalapra*, a kispolgárságra vezethető vissza. Azonban míg a revizionizmus és az ezen alapuló politika a kistulajdonos, a kispolgár *magántulajdonosi »énjével«* van közvetlen kapcsolatban, a magántulajdonosi érdek rögzíti a fent jelzett ismeretelméleti egyoldalúságot, — addig a baloldali doktrinerség és szektás politika a kispolgár *szocializmushoz huzó »énjének«* »szélsőséges forradalmiságával« »anarchizmusával« és ezek hatásával kapcsolatos. A revizionista a kispolgár magántulajdonosi »énje« nézőpontjából elmélkedik és politizál, így *politikailag* azt a »hibát« követi el, hogy a tulajdonos (a burzsoá) álláspontján van; a baloldali doktriner, a szektás viszont *politikailag* az elnyomottak, a szocializmus álláspontján marad, azonban nem tudja ezt a politikát marxista módon érvényesíteni. Ezért következetesen végigvitt szektás politikájának eredményei a néptömegeket kiábrándulttá, vagy legalábbis közömbössé teszik a szocializmus ügye iránt, s így a szocializmus építéséhez elkerülhetetlenül szükséges tömegbázistól fosztja meg magát. E különböző *politikai alapból* tehát a dogmatizmus és a revizionizmus elleni harc alapvetően különböző módszere következik. Míg a baloldali doktrinerség és szektás politika elleni harc saját sorainkon belül megy végbe, mint azonos *politikai* alapon keletkezett veszélyes, belső ellentmondás leküzdése a dialektikus materialista elmélet és *szemlélet* elsajátításával és gyakorlati alkalmazásával (vagyis az elmélet és a gyakorlat egységének megvalósításával) történik, addig a revizionizmus a magántulajdonosi érdekek rendszerbe foglalt és szocialista frázisokkal leplezett ideológiai kifejezése, következőképpen az *osztályellenség* befolyása, a burzsoázia harci fegyvere a marxizmus ellen. Ezért pusztán ismeretelméleti, csupán tudományos alapon nem győzhető le *teljesen*, hanem szociális gyökereivel együtt írtható csak ki. A revizionizmus elleni harc a burzsoázia és közvetlen ideológiai befolyása elleni harcot jelenti mindenekelőtt, vagyis *itt a forradalom és ellenforradalom harcáról van szó*. Ebből következően nem olyan értelemben tekintjük ellenfelünknek a revizionistákat, mint a baloldali doktrinereket, szektásokat, ami persze nem jelenti a dogmatizmus iránti békülékenységet, annál kevésbé, mivel a revizionizmus elleni harc sem lehet hatásos, ha nem küzdjük le sorainkban a dogmatizmust.

Fentebb már jeleztük, hogy a revizionizmus nem egyéb, mint az általánost, a törvényszerűségeket szem elől tévesztő empirizmus. Ezen az empirista ismeretelméleti alapon érthető meg Lenin nagyszerű jellemzése a revizionizmus módszeréről és politikai lényegéről.

Mivel a revizionizmus tagadja az általánost, a törvényt az eseményekben, ezért a revizionizmus »esetről-esetre történő állásfoglalás, alkalmazkodás a napi eseményekhez, az apró-cseprő politikai változásokhoz, a proletariátus alapvető érdekeinek, az egész... tőkés fejlődés alapvető vonásainak elfeledése, ezeknek az alapvető érdekeknek feláldozása pillanatnyi valóságos, vagy képzelt előnyök kedvéért, — ez a revizionista politika. És e politika lényegéből magából világosan következik, hogy e politika végtelenül sokféle

formát ölthet, s hogy minden valamelyest »új« kérdés, az események minden valamelyest váratlan, előre nem látott fordulata, mégha az a fordulat csak elenyésző mértékben s csak a legközelebbi időre változtatja is meg a fejlődés alapvonalát — mindenkor és elkerülhetetlenül a revizionizmus ilyen, vagy olyan válfaját fogja kiváltani.«⁸

Ilyen előre nem látott »fordulat« volt *hazánkban* 1953-ban, amikor az addig elkövetett hibák felismerése és feltárása, majd az ezen alapuló »új szakasz« politikai gyakorlata adott először szélesebb alapot a revizionista tendenciák felélesztéséhez. Majd a nemzetközi munkásmozgalomban a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa jelentette a »váratlan újat«, amely az alkotó marxizmus jegyében a dogmatikus gondolkodás és szektás politika ellen lépett fel.

A nemzetközi és magyar munkásmozgalom fejlődésének ez a »szokásostól« való eltérése a *dialektikus szemléletmód hiánya miatt*, táplálója lett a revizionista eszmék nagyarányú befogadásának. Mivel a revizionista nem látja a fejlődés megszakításos és ellentmondásos voltát, hanem a fejlődés általános tendenciáiból csak az egyes szakaszokat látja, mivel nem képes összefüggésekben gondolkodni, ezért a munkásmozgalom, a kommunizmus válságáról beszél, miközben a kapitalizmus virágzásáról ábrándozik. Ezt a háború utáni kapitalizmus fejlődése, a néhány fő kapitalista ország konjunkturája táplálják, s az antidialektikus ismeretelméleti megalapozás mellett szülik és erősítik a revizionista ábrándképeket. Mindezek alapot szolgáltatnak a revizionizmusnak arra, hogy a szocializmus vagy a kapitalizmus *fejlődésének egy-egy szakaszából, mozzanatából az általános fejlődési tendenciák figyelmen kívül hagyásával, alkalmazkodva a napi politikai változásokhoz, a fejlődés egy szakaszát a fejlődés általános, »új« tendenciájaként mutassa be.*

A fő kapitalista országoknak előbb érintett háború utáni fejlődéséből azt az általános következtetést vonják le, hogy a kapitalizmus *mai* fejlődése a kapitalizmus szocializmussá való átalakulásának abszolút formája. Ennek az »átalakulásnak« az a jellemzője, hogy nem az osztályharc alapján valósul meg, hanem az osztályellentétek megbékélésével. A munkásosztály helyzetének pillanatnyi javulásából a kizsákmányolás megszűnésére és ezen az alapon a proletariátus »eltűnésére« következtetnek. Tehát a munkásosztály helyzetének pillanatnyi javulását nemcsak abszolútnak veszik, hanem egyúttal »kis túlzással« eljutnak a proletariátus »megszüntetéséhez«. Egyes szociáldemokrata ideológusok az »új feltételek alapján« nemcsak revizio alá veszik a munkásosztály létéről szóló marxista nézeteket, hanem magát a proletariátust is »megszüntetik«, természetesen anélkül, hogy a kapitalizmust megszüntetnék. Így a nyugatnémet H. P. Bahrdt is, aki »széles alapokon nyugvó« kutatásai alapján a »Die neue Gesellschaft« c. nyugatnémet teoretikus folyóirat III. évf. 6. számú füzetében (»Marxista gondolkodás a német munkásságban?«) közrebocsátja azt a megállapítását, hogy a proletariátus Nyugat-Németországban eltűnt. Mivel a proletariátus »megszűnt«, természetesen »megszűnik« a szocialista forradalom és az osztály nélküli társadalom veszélye és szükségessége is. Ez a revizionista számára a legfontosabb: »megszüntetni« a munkásosztályt, hogy ne legyen képes forradalomra. Ezt, éppen a kapitalizmus

⁸ Lenin Válogatott Művei I. Szikra, Bp. 1949. 81. o.

fő országai jelelnegi konjunkturájából kiindulva így fejezi ki: »Az események és életviszonyok változásai annyira megváltoztatták a munkásság gondolkodásmódját, hogy a legjobb hitünk szerint már aligha vállalja forradalmi küldetését.«⁹ Az idézett gondolat mutatja, hogy a revizionizmus a forradalmi szellemet kívánja kiölni a munkásosztályból és helyette olyan akciókra ösztönzi, amelyek a burzsoáziával való megbékélést szolgálják. Így pl. a *parlamentari* *harcot* nem a harc egyik oldalának fogják fel, amely bizonyos történelmi körülmények között indokolt lehet és szolgálatot tesz a munkásosztálynak, hanem a forradalom legfőbb és kizárólagos formájának, amely szükségtelenné teszi az »erőszakot«, a hatalom megragadását és a diktatúrát. Éppen ezen a ponton találkozik a kapitalista ideológia a revizionizmussal, mint a kapitalizmus indirekt apológiájával. Ezt a kapcsolatot a revizionizmus Magyarországon a gyakorlatban mutatta be.

A revizionizmus tehát egy *részigazságot*, azt, hogy a kapitalizmus a második világháború utáni néhány évben, egynéhány országban fellendülést mutat, a dialektikus materializmus követelményeivel ellentétben egyetemes, *abszolút igazsággá* — a kapitalizmus egész rendszerének megváltozásává — torzít, ami kedvezően érinti a burzsoáziát, de leszereli a proletariátust. Itt is megmutatkozik a revizionizmus szubjektivistája lényege: a jelenség egyoldalú leegyszerűsítése, az egyoldalú tapasztalat; ez a magántulajdon érdekeivel összekapcsolódva arra indítja, hogy a lehetséges esetek egyikét egyetemessé, általános érvényűvé emelje. Holott csupán arról van szó, hogy a kapitalizmus rothadásának *általános* iránya nem zárja ki a technikai haladást és a termelés *bizonyos* fellendülését egyik vagy másik *burzsoá* országban, az *átmeneti* gazdasági felvirágzást az imperialista rendszer egyik vagy másik helyén. Ez az, amit a revizionista nem képes felfogni. A revizionizmus a kapitalizmus fejlődésének egy mozzanatából kiindulva és azt antidialektikusan eltorzítva jut el olyan következtetésekre, amelyek a kapitalizmusnak szocializmusba való átalakulásával kapcsolatos marxista elveknek ellentmondanak.

*

A kapitalizmus fejlődésének iránya az imperializmus korszakában az állammonopólista vagy *államkapitalizmus*. Ez a fejlődés a burzsoá állam gazdasági szerepének megnövekedését hozza magával. Ez azonban a kapitalizmus viszonyai között és a monopóliumok érdekében történik. Ebből pedig az következik, hogy a fejlődés a legkevésbé sem érinti a gazdasági viszonyok kapitalista jellegét. A fejlődés eltorzításával a revizionizmus azonban arra az eredményre jut, hogy a burzsoá állam különböző gazdasági intézkedéseit mint a szocializmus megvalósításának egyik formáját magyarázza.

Már Engels meghatározza az *állammonopólista kapitalizmus gazdasági tartalmát*, amikor arról beszél, hogy a monopolkapitalizmus viszonyai között a termelőerők fejlődése szükségszerűen követeli tőke minőségüktől való megszabadítását és társadalmi termelőerő jellegük elismerését. Éppen a termelőerők társadalmi természete kényszeríti magát a tőkés osztályt is arra, hogy — amennyiben ez a kapitalista társadalom viszonyai között egy-

⁹ Idézi V. ö.: J. Filipec: A jelelnkori reformizmus ideológiai fegyvere. Pártélet Csehszlovákiai Kommunista Párt Központi Bizottságának folyóirata. 1957. 11. sz. 742. old.

általában lehetséges —, egyre növekvő mértékben társadalmi termelőerőként kezelje őket. A fejlődés egy bizonyos fokán ez azzal jár, hogy a kapitalista társadalom hivatalos képviselőjének, az államnak kell átvennie a termelés vezetését.¹⁰ Ezzel azonban a kapitalizmus nem lesz szocializmussá, nem változik szociális tartalma. Lenin megjegyzi, hogy »az ilyen kapitalizmus közelsége a szocializmushoz — érv a proletariátus igazi képviselői számára a szocialista forradalom közelsége, könnyűsége, megvalósíthatósága, halaszthatatlansága mellett, de semmiképpen sem érv amellett, hogy ennek a forradalomnak megtagadását és a kapitalizmus szépítgetését, amivel a reformisták foglalkoznak, türelmesen elnézzék.«¹¹ Ez a helyzet az állammonopolista kapitalizmussal.

A második világháború után azonban létrejött más, sajátos típusú államkapitalizmus is azokban az elmaradott gyarmati országokban, amelyek már kivívták függetlenségüket. Az államkapitalizmus e típusának van bizonyos progresszív jelentősége, amennyiben a külföldi monopoltőke ellen lép fel. Azonban ezt sem lehet a szocializmus megvalósulásaként felfogni ezekben az országokban. Nagy Imre Nyugaton 1957-ben megjelent könyvében¹² az ilyen fejlődés egyik példájául Indiát hozza fel, mint annak bizonyosságát, hogy a szocializmus »változatos formákban« valósul meg, a nemzeti feltételekhez alkalmazkodik.

Egyébként Nagy Imre szerint a szocializmus megvalósításának jelenleg három »sajátos« útja van: a szovjet út, a népidemokratikus út, valamint India és több más, Nagy által meg nem nevezett »gyarmati és függő országban folyamatban levő gazdasági, politikai és társadalmi változások« útja. Ezek a »kapitalizmus és szocializmus közötti átmeneti formák nagy változatosságát« mutatnák.

Ez utóbbi, Nagy Imre által jellemzett »sajátosan« szocialista útnak (amelyet természetesen a marxizmus-leninizmus »merev« »skolasztikus« és »dogmatikus« magyarázata nem ismerne el) az a sajátossága, hogy itt »a szocializmus feltételei már a kapitalizmusban érlelődnek és bizonyos mértékig létrejönnek, tehát a kapitalista világban már bizonyos elemei vannak a szocializmusnak, mint ahogyan a kapitalizmus különböző maradványai is sokáig még megtalálhatók a szocializmusban.«¹³ Továbbá az a tulajdonsága e »sajátosan« szocialista útnak, hogy »olyan országok s népek számára is lehetővé teszi a szocializmus felé való közeledést és fejlődést, amelyek... *haladó nemzeti pártok és hazafias erők vezetésével, nem szovjet úton haladnak a szocialista társadalom felé.* Ez széles távlatokat nyit meg, új lehetőségeket teremt a szocializmus felé való fejlődés *sajátos* nemzeti útjai tekintetében...«¹⁴

Melyek ezek az »elemei« a kapitalizmus viszonyai között létrejövő szocialista társadalomnak? A nehézipar bizonyos részének *államosítása* és a *terviszerűség* bevezetése a gazdasági élet egyes területein. E gazdaságpolitikai intézkedéseknek pl. India életében mind az imperializmus elleni harc szem-

¹⁰ Engels: Anti-Dühring. Szikra, Budapest, 1950. 285—286. old.

¹¹ Lenin Művei XXV. kötet Szikra, Budapest, 1952. 475. old.

¹² Nagy Imre: Magyar Nép Védelmében. 1957. Forradalmi Tanács.

¹³ Nagy Imre: Magyar Nép Védelmében. I. fej. 17. old.

¹⁴ Uo. 33—34. old. kiemelés tőlem: K. D.

pontjából mind a munkásosztály életkörülménye s perspektívái szempontjából kétségtelenül pozitív jelentőségük van. Azonban az ipar bizonyos részének államosítása és a tervszerűség bevezetése a gazdasági élet egy szűkebb területén a legkevésbé sem jelenti India társadalmi rendszere *burzsoá jellegének* megváltozását. Sőt az említett intézkedések a burzsoá gazdasági rendszer megerősítését szolgálják. Érintetlenül marad ugyanis az állam kapitalista jellege, a kizsákmányolás kapitalista formája. A szocialista társadalom létrejötte éppen e téren jelent lényeges változást, amennyiben a burzsoá államot a proletáriátus diktatúrája váltja fel és a munkásosztály a proletárdiktatúrával mint eszközzel megvalósítja a termelőeszközök társadalmi tulajdonát és megszünteti a kizsákmányolás minden formáját. stb. Nagy Imre idézett formulájával éppen e *lényegi, tartalmi különbségeket* igyekszik elmosni és lényegtelennek tenni a szocialista és kapitalista gazdasági viszonyok között, míg bizonyos *formai azonosságokat* (államosítás, tervszerűség) lényegessé próbál emelni. E módszer alapján »új«, »sajátos« utat »szül«, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenethez. Ez az »út« azonban »sajátosan« jobboldali, revizionista elferdítését jelenti az általa is idézett, a szocializmus sajátos útjáról szóló lenini elméletnek és így a burzsoázia »sajátos« osztálycélját szolgálja. Ebből következően a fentebb idézett szociáldemokrata Bahrdt és a »nemzeti kommunista« Nagy Imre között csak annyi a különbség, hogy Bahrdt a proletáriátust »szüntette meg« Nyugat-Németországban, hogy a forradalom és szocializmus szükségességét kiküszöbölve a kapitalista viszonyokat érintetlenül hagyja, — Nagy Imre viszont a proletáriátus létét hagyja érintetlenül a kapitalizmus viszonyai között és így »békíti össze« a kapitalista viszonyokat a szocializmus »elemeivel«, következésképpen a szocializmus »új« útja érdekében a proletárforradalom és proletárdiktatúra szükségességét kiküszöböli ki. Ezek ismeretében vajmi keveset csodálkozhatunk azon, hogy a szocializmus »új« útja nem a marxista munkáspártok, hanem »haladó nemzeti pártok és hazafias erők vezetésével nem szovjet úton« valósul meg.

Ebben a »sajátos« esetben is — mint könyvének más helyén — Nagy Imre »nem jól értette meg« Lenint. Míg Lenin »...a kommunizmus *alapelveinek* (a szovjet hatalomnak és a proletáriátus diktatúrájának) olyan érvényesítését követeli, amely ezeket az elveket a *részletekben helyesen módosítja*, ezeket a nemzeti és nemzeti-állami különbségekhez hozzá alkalmazza«, ¹⁵ addig Nagy Imre a kommunizmus alapelveit (pl. a proletárdiktatúrát és a marxista párt vezetőszeropét) *elhanyagolható különbségekké* degradálja, a *nemzeti különbségeket* pedig — amelyek az idézett lenini értelmezésben lényegesek — *alapelvekké emeli*. Ezen az alapon kiküszöböli ki említett könyve I. fejezetében (»A marxizmus–leninizmus alkalmazásának néhány időszerű kérdése«) a proletárdiktatúra erőszak-oldalát a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet sajátos — a Szovjetunióban megvalósult formától elütő útjai segítségével. Nagynál ugyanis nemcsak arról van szó, hogy a proletárdiktatúra *formája* változik a történelmi körülményeknek és a nemzeti sajátosságoknak megfelelően, hanem a proletárdiktatúra *tartalma* is »elkerülhetetlenül más« a Szovjetunióban, mint a népi demokráciákban. ¹⁶ Következés-

¹⁵ Lenin Művei XXXI. köt. Szikra, Budapest, 1951. 83. old.

¹⁶ Id. munka I. fej. 19. old.

képpen meghatározása szerint »a népi demokrácia a proletárdiktatúra *demokratikus válfaja*«. ¹⁷ A proletárdiktatúra e »válfajára« az a jellemző hogy »az antagonisztikus érdekek és ellentétek kiküszöbölése, az erőszak alkalmazásának mind fokozottabb csökkenése alapján a demokratikus módszerek és formák mind erőteljesebb megvalósításával, a legszélesebb néptömegekkel való szoros együttműködés érdekében« működik. ¹⁸ Míg a Szovjetunióban megvalósult proletárdiktatúra válfaja az »antagonisztikus érdekek« és »ellentétek« »kiküszöbölését« az erőszak teljes alkalmazásával valósította meg, — ami a Szovjetunió nemzeti és nemzetközi feltételeit tekintve, Nagy Imre szerint is indokolt volt —, addig a népi demokráciának, mint a proletáriátus diktatúrája »demokratikus válfajának« az »antagonisztikus érdekek« és ellentétek »kiküszöbölésével« az erőszakot »mind fokozottabban csökkentenie« kell a »demokratikus módszerek mind erőteljesebb megvalósításával«. Bár Nagy Imre megjegyzi, hogy »a szocializmus győzelme biztosítása érdekében a kizsákmányoló osztályok restaurációs, reakciós, ellenforradalmi törekvései és kísérletei ellen ugyanakkor szükséges és helyénvaló a diktatúra élesebb formáinak és módszereinek alkalmazása«, ¹⁹ ezt azonban könyve egész I. fejezetének szelleme cáfolja meg. Az 1956. október–novemberi események pedig a *gyakorlatban* mutatták meg Nagy Imrének a proletáriátus diktatúrája »demokratikus válfajával« kapcsolatos állásfoglalását, hogy miként értelmezte »az antagonisztikus érdekek és ellentétek kiküszöbölését az erőszak alkalmazásának mind fokozottabb csökkentése alapján, a demokratikus módszerek és formák mind erőteljesebb megvalósításával.« Ezt a folyamatot tárta fel szövetkezése az 1956. október–novemberi események idején a Kéthly-től a Mindszenty-ig terjedő fronttal, »demokratikus« engedményei az ellenforradalom katonai vezetőinek szemléltetően mutatják Nagy »proletárdiktatúrájának« »sajátos válfaját« és tartalmát. Ezeknek és elméleti fejtegetéseinek alapján megállapíthatjuk, hogy Nagy Imre a »proletárdiktatúrának« azt a »sajátos« válfaját találta meg, amely a »szocializmust« »elfogadhatóvá« és »kívánatossá« teszi a nemzet »legszélesebb« rétegei számára. Azt a »válfajt«, amely a proletárdiktatúra tartalmát, így magát a proletárdiktatúrát küszöböli ki.

Lenin arra tanít, hogy a proletáriátus diktatúrájának *formái* változatosak lesznek, a nemzeti különbségekhez és a történelmi feltételekhez alkalmazkodnak. Azonban a proletáriátus diktatúrájának *tartalma, lényege* — a proletáriátus osztályuralma, a dolgozó osztályok és rétegek demokráciája, a burzsoázia és minden osztályellenség elnyomása — az elnyomás formáinak és módszereinek változatossága ellenére — *állandó* marad. Nagy Imre azonban ezt a lényegét, a proletáriátus diktatúrájának ezt az állandó, változatlan tartalmát küszöböli ki és a »sajátos«, a változó formát teszi meg egyedül alapvetőnek, és ezzel a módszerével jut el azután »a demokrácia« általános frázisához.

Az a megállapítás pedig, hogy a »kapitalizmus különböző maradványai is még sokáig megtalálhatók a szocializmusban«, a szocialista forradalmak

¹⁷ Uo. kiemelés tőlem: K. D.

¹⁸ Uo. I. fej. 19. old.

¹⁹ Uo.

egyik fő jellegzetességével kapcsolatos: a hatalom megragadása csak előfeltétele, kezdete a szocialista átalakulásnak, a szocialista gazdasági stb. formák csak azután és fokozatosan épülnek ki.

*

A revizionizmus a *kapitalizmus fejlődésének* azon ideiglenesen ható tendenciáit abszolutizálja, amelyek a burzsoázia — illetve általában a magántulajdon — érdekeinek megfelelnek. Hasonlóképpen a *szocializmus vagy a munkásmozgalom fejlődésének* azon ideiglenesen ható ellentmondásait túlozza el és teszi abszolúttá, amelyek a burzsoázia érdekeinek kedveznek. Így az 1956 előtti években egyes szocialista országok kapcsolataiban meglévő hibákat felhasználva a revizionizmus eljutott a *proletárinternacionalizmus tagadásáig* azzal, hogy a proletárinternacionalizmust a *békés együttélés öt alapelveivel* azonosította.

A békés együttélés öt alapelve bizonyos gazdasági és politikai fejlődés következménye. Közvetlenül kapcsolatban van azzal a lenini megállapítással, hogy a kapitalizmus az imperializmus körülményei között egyenlőtlenül fejlődik, ezért nem egyszerre, hanem fokozatosan jönnek létre a szocialista országok. Ebből szükségszerűen következik az is, hogy a kapitalizmus és a szocializmus rendszere hosszú ideig egymás mellett áll fenn. A különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésének alapja: a függetlenség, a szuverénitás, az egyenjogúság, a belügyekbe való be nem avatkozás és az önrendelkezés. A békés egymás mellett-élés öt alapelve a két rendszer közötti viszonyoknak fontos tényezője lehet.

Nagy Imre előbb említett, Nyugaton megjelent könyvének III. fejezetében (»A nemzetközi kapcsolatok öt alapelve és külpolitikánk kérdése«) részletesen foglalkozik a két rendszert érintő fontos problémákkal. Nagy Imre azonban annyira beleélte magát a szocializmus »sajátos útjának« abszolutizálásába, hogy ennek alapján számára a proletár internacionalizmus — bármennyire is hivatkozik rá — csak »a sztálini ideológia egyeduralkodó maradványává« torzul, »kötelező« »dogmává«, »sémává«; ez pedig Nagy szerint ellentétben van az öt alapelv megvalósításával. Következésképpen, miként a *kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet »sajátos« útjáról* vallott ideológiai elképzelései a szocialista társadalmi viszonyok eltüntetésének, úgy a *proletárdiktatúra sajátos formáiról* kifejezett nézetei a proletárdiktatúra megszüntetésének »elméletévé« torzulnak. Épp így torzul a *békés együttélés öt alapelve*nek Nagy Imre féle értelmezése is a proletár internacionalizmus kiküszöbölésének ideológiájává, azzal a célzattal, hogy atomizálja és szétzüllessze a szocializmus világrendszerét.

A szocialista tábort szétzüllesztő és a proletár internacionalizmust kiküszöbölő revizionista ideológia kiindulópontja az, hogy nem képes — helyesebben nem is akarja — marxista módon értelmezni a munkásosztály és a nemzet egyetemes érdekeinek egymáshoz való viszonyát. Szerinte »a munkásosztály... a nemzet egyetemes érdekeit nem rendelheti alá a maga osztályérdekeinek.«²⁰ Ez ebben az összefüggésben azt jelenti, hogy a proletár internacionalizmus elvén alapuló politika, amely a szocialista országok erőinek összefogását

²⁰ Id. munka III. fej. 32. old.

követelménnyé teszi a kapitalista rendszer elleni eredményes harc érdekében, megfelel a munkásosztály érdekeinek, de ellentmond »a nemzet egyetemes« érdekeinek. A proletárinternacionalizmus és az ezen alapuló politika — Nagy következtetéseként értelmében — akadályozza a munkásosztályt »a nemzeti egység megteremtésében« abban, hogy »a nemzet többségét maga mögé sorakoztassa«, hogy »a nemzet egyeteme a munkásosztály vezetését és célkitűzését elfogadja.« Hogy ezt az akadályt a munkásosztály kiküszöbölje, le kell mondania a maga osztályérdekéről és ezt »a nemzet egyetemes« érdekének kell alárendelnie. Ez pedig úgy megy végbe, hogy a proletárinternacionalizmust felváltja a békés együttélés öt alapelvével: »a szocializmus építésének viszonyai között a hatalmon levő munkásosztály, mint az össznemzeti feladatok megtestesítője, csak az öt alapelvben lerögzített nemzeti eszmék alapján lehet a proletár nemzetköziség igaz harcosa.«²¹ Itt tehát Nagy Imre nemcsak »összhangba« hozza a proletár nemzetköziséget a békés együttélés öt alapelvében lerögzített nemzeti eszmékkel (amit gyakran szeret hangoztatni), hanem ebben az »összhangban« a proletár internacionalizmus »feloldódik«.

Vajon a proletár nemzetköziségen alapuló politika ellentmond-e a nemzet »egyetemes« érdekeinek? Ha »a nemzet egyetemes« érdekén a dolgozó néptömegek érdekeit értjük, akkor semmiképpen sem. Hiszen a proletár internacionalizmuson alapuló politika nyújt biztonságot hazánk békés építőmunkájához, óv meg az imperialista reakció legkülönbözőbb formákban jelentkező támadásai ellen, elősegíti gazdasági, kulturális, tudományos stb. fejlődésünket. Ez vajon csak a munkásosztály »sajátos« érdeke? Nyilvánvalóan a nemzet »egyetemes« érdekét is szolgáló politikáról van itt szó. Ebből következően a nemzet egyetemes érdeke nem választható el a proletariátus sajátos osztályérdekétől, sőt, a proletariátus sajátos osztályérdekén alapuló proletárinternacionalista politika biztosíthatja egyedül korunkban a nemzet »egyetemes« érdekeinek megvalósulását. Ez az egyik következtetésünk.

A másik következtetésünk: a proletár nemzetköziségnek és a békés együttélés öt alapelvében lerögzített nemzeti eszméknek. Nagy Imre által értelmezett »azonosítása« hamis — a burzsoázia osztályérdekeinek megfelelő azonosítás. Ugyanis a békés együttélés öt alapelve kifejezi azokat a követelményeket, amelyek a két társadalmi rendszer országai békés viszonyait vannak hivatva szolgálni, de nem tartalmazza a szocialista országok és az egyes országok munkásmozgalmi összefogásának szükségességét a kapitalizmus elleni harcra. Márpedig a proletárinternacionalizmus lényege éppen ez: a nemzetközi munkásmozgalom és a szocialista tábor erőinek összefogása a tőke elleni harc sikere és a kapitalizmus megdöntése érdekében. A proletár internacionalizmusnak ezt a lényegét nem módosítja az a tény, hogy a szocializmusba való átmenet útjai, a szocializmus megvalósulásának formái változnak. A szocializmus »sajátos« útjaival változnak a proletár összefogás formái, a tőkés ellen folytatott közös harc módszerei és taktikája, stb., de a fent kifejtett lényeg állandó marad, Nagy Imre elképzelései éppen ezt a lényegét tagadják. A proletár internacionalizmuson alapuló politika nem mond ellent a nemzetek egyenjogúságának sem, — sőt, ennek legmagasabb fokú megvalósítását biztosítja korunkban. A kapitalista nemzetek legfeljebb deklarálták a nemze-

²¹ Uo. III. fej. 34. old.

tek egyenjogúságát, de a tőke érdekei ezt napról-napra keresztül húzták. Ebből következően a kapitalista nemzetek egyenjogúsága sohasem valósult meg, különösen a nagy és kis nemzetek között. Ezzel szemben a szocializmus új viszonyokat hoz létre a nemzetek között is. E viszonyt a proletárérdekek nemzetközi közössége szabályozza. A proletárinternacionalizmus lényege — mint erre előzően utaltunk — a tőke, az imperializmus elleni összefogás szükségessége, (e kérdésben a szocialista országok nem lehetnek semlegesek), emellett azonban a proletárinternacionalizmus magában foglalja a nemzetek függetlenségének, szuverénitásának, egyenjogúságának stb. elismerését is, — tehát a nemzeti érdekek képviselését is, sőt, ezeket a kapitalizmussal szemben magasabb fokon és mélyebb tartalommal valósítja meg, éppen a magántulajdon megszüntetése alapján létrejövő közös érdekekből kiindulva. Tehát összefüggés van a proletárinternacionalizmus két oldala között. Ebből az következik, hogy minden politikai lépés, amely sérti a nemzeti önállóságot, egyúttal gyengíti a proletárösszefogás nemzetközi erejét is. De ugyanakkor az elmondottak azt is mutatják, hogy a nemzetek egyenjogúságának, »a nemzeti érdekeknek« az elismerése nem állhat ellentétben a szocialista nemzetek összefogásának szükségleteivel. A proletárinternacionalizmus éppen e kettő egységét fejezi ki. Bármelyik oldal egyoldalú kiemelése, a másik elhanyagolása végső fokon a nacionalizmus feléledéséhez vezet, ahhoz, hogy a tömegek ellentmondást, szakadékot látnak a szocializmus építésének követelményei és a nemzeti program között, ennek pedig csak politikai reakció lehet az eredménye. Ezt az 1956 október-novemberi hazánkban lefolyt események a gyakorlatban igazolták.

Ezzel kapcsolatban egy nagyon fontos lenini figyelmeztetésre szeretnénk utalni. A szocialista politika nem valósulhat meg egyszerre azzal, hogy létrejön a szocialista gazdaság. A politika elkerülhetetlenül alkalmazkodik a gazdasági élethez, de nem egy-csapásra, nem simán és nem közvetlenül, hanem ellentmondásokon és harcokon keresztül. Vagyis: túlságosan leegyszerűsítik a dolgokat, akik azt gondolják, hogy a szocializmus mint gazdasági tényező önmagától és közvetlenül elhárít minden nehézséget, pl. a nemzetek egymás közötti politikájában. Lenin azt tanítja, hogy »a proletariátus pusztán azzal, hogy végrehajtja a szocialista forradalmat, még nem válik szentté és ez nem biztosítja a hibák és gyengeségek ellen. De a lehetséges hibák (és önző érdekek, — az a kísérlet, hogy mások rovására éljenek —) feltétlenül rá fogják vezetni... az igazság felismerésére.«²²

Miután Nagy Imre a proletár internacionalizmus elvét »kiküszöbölte« és helyébe a békés együttélés öt alapelvét iktatta, ezzel legalább kettős célt akart biztosítani: egyrészt — amint erről már fentebb írtunk — az országon belül egy szélesebb (mint 1956 október-novemberében bebizonyította, reakciós és ellenforradalmi elemeket, rétegeket és érdekeket is magában foglaló) »nemzeti egység« megvalósítását, másrészt külpolitikailag a »hatalmi és tömbpolitika« felszámolását.

Nagy Imre a szocializmus világrendszerét a Szovjetunió »hatalmi tömbpolitikája« következményének fogja fel. Ez nyilvánvalóan helytelen. Ugyanis a szocializmus világrendszere a társadalmi-gazdasági és politikai fejlődés következményeként törvényszerűen alakult ki a második világháború utáni

²² Lenin Művei XXI. Szikra, Budapest, 1951. 370. old.

időszakban; ezzel szemben a szocialista »katonai tömb« az agresszív imperia-
lista hatalmak háborús célokra spekuláló tömb-politikájának ellenszereként
– tehát *esetlegesen* – jött létre. Ebből következik az, hogy a Szovjetunió
vezetésével létrejött varsói katonai szerződés, éppen mert a csoportjába
tartozó szocialista államok a háborús kalandok megfékezését vannak hivatva
szolgálni és mert szocialista államokról van szó, jellegét tekintve nem azonos
a háborút előkészítő és háborúra spekuláló agresszív imperialista katonai
tömbökkel. Következésképpen a »hatalmi tömbökről« való olyan általános
fecsegés, amely ezt a lényegyet figyelmen kívül hagyja, a szocialista tábor
egységének felszámolását szolgálja (még akkor is, ha közben a Szovjetunióról
és a szocialista országokról, mint az agresszív tömbpolitika elleni harc leg-
szilárdabb erejéről beszél). Ezért javasolja nekünk, hogy »emelkedjünk felül«
a rendszerek harcán és így kerüljük el a hatalmi tömbök összeapását. Vagyis:
szocialista ország létünkre ne vegyünk részt a szocializmus ellen indított kapi-
talista agresszív erők megfékezésében. Ezzel kapcsolatban azt mondja: »Kis
országok számára, mint Magyarország, létkérdés helyesen meghatározni hely-
zetünket az államok közötti viszonyok terén. Az országnak minden eszközzel
a béke fenntartása mellett kell kiotartania. *El kell kerülnie, hogy az ország
a hatalmi tömbök összeapásának aktív részese legyen.*«²³

Arra vonatkozóan, hogy milyen módszerrel »kerüljük el« stb, hogy »a
hatalmi tömbök összeapásának aktív részese« legyünk, a következőket
ajánlja: »A legcélravezetőbbnek látszik a haladó demokratikus és szocialista,
vagy hasonló típusú, ugyszintén az öt alapelvet osztó más rendszerű országok
egybehangolt külpolitikája és együttműködése a hatalmi tömbök politikája
ellen, *semlegesség, vagy aktív egymásmellett élés alapján*. Magyarországnak
ezt az utat megkönnyíti földrajzi elhelyezkedése – a semleges Ausztria és a
szocializmust építő országok közöttük a Szovjetunió, valamint az aktív egymás-
mellett élés elvének alapján álló Jugoszlávia szomszédsága.«²⁴ Nagy Imre
itt már kimondja a maszlagnet: semlegesnek maradni és ugyanakkor szoci-
alistának lenni. Vagyis gyengíteni a szocializmus országainak összefogását.
Itt már kiderül az öt alapelvre hivatkozás nacionalista mivolta és inter-
nacionalizmus-ellenes lényege. Hiszen ha a szocialista országok egymáskö-
zötti kapcsolataikban csak a békés egymás mellett élés alapjára helyezkednek,
– tehát ha lemondanak az imperializmus elleni összefogásról és harcról, –
akkor a valóságban az imperializmusnak tesznek szolgálatot. Nem is beszélve
a semlegességről, amely atomizálná a szocialista országokat és így minden
imperialista reakciónak kitűnő talajt jelentene a kapitalista restaurációhoz.
(Mint ahogy Nagy Imre politikája 1956 október-novemberben ezt a valóság-
ban igazolta.)

Nagy Imre a szocialista tábor országai közötti viszonyban a proletár
internacionalista elveken alapuló kapcsolatokat fel kívánná számolni és ezek
helyébe a békés egymásmellett élés elvein – vagy a semlegesség alapján –
létrejövő kapcsolatokat ajánl. Ténylegesen megszüntetni törekszik minden
olyan kapcsolatot a szocialista országok között, amely *sajátosan* szocialista
jellegükből folyik. Így lesz Nagy Imrénél a békés egymás mellett élés öt
alapelvére való hivatkozás a szocialista tábor egysége széttűlesztésének

²³ Id. m. III. f. 38. Kiemelés tőlem: K. D.

²⁴ Id. m. III. f. 39. old. Kiemelés tőlem: K. D.

elméletévé. Ugyanakkor ama elméletté, amely olyan politikának veti meg az alapját »az ország nemzetközi kapcsolatainak terén, amely megszünteti elszigeteltségünket.« Tehát, ha felcseréljük a proletár internacionalista alapokon álló politikát a békés egymás mellett élés öt alapelvén nyugvó politikával — tehát ha »szűkítjük« kapcsolatainkat a szocialista táboron belül — akkor »lebonthatjuk azokat a korlátokat«, amelyek akadályozták a más rendszerű államokat a szocialista államokhoz való közeledésben, vagyis Nyugat felé megnyílik az út kapcsolataink kiterjesztésére. Ez a koncepció a külpolitika terén nagyon hasonlít ahhoz az előbb már érintett belpolitikai koncepcióhoz, hogy a munkásosztály rendelje alá osztályérdekét »a nemzet egyetemes érdekének«. Ez külpolitikai viszonylatban úgy módosul, hogy a szocialista országok sajátos szocialista érdekeiket rendeljék alá a kapitalizmus rendszere követelményeinek.

Nagy Imre persze már 1956 október-novemberben a gyakorlatban mutatta be nekünk a »széles« nemzetközi kapcsolatok kiépítésének politikáját (semlegességi kiáltvány, az ENSZ-től való katonai segítségkérés, stb.), amely politika propagált elveinek — a békés egymásmellett élés öt alapelvének — kivégzését jelentette, amennyiben csaknem világháborút idézett elő. Ezzel szemben a proletár internacionalizmus elvein alapuló politika a szocialista tábor országai között — amit a Szovjetunió és népi demokráciák mai gyakorlata bizonyít — egyáltalán nem zárja ki a békés egymásmellett élés öt alapelve alapján folytatott külpolitikát a más rendszerű államokkal és népekkel, amennyiben ezekben megvan az óhaj az ilyen politikára.

Nagy említett könyvének ebben a fejezetében arról beszél, hogy korunkban a békés együttélés öt alapelvének, amely a nemzetközi élet homlokterébe került, fokozódik jelentősége. Ennek okát azonban nem képes megmagyarázni. Nem »látja«, — illetőleg nem akarja látni, — hogy ezt mindenkeelőtt a szocializmus világrendszerének létrejötte váltotta ki. A szocializmus világrendszerének léte teszi lehetővé, hogy az öt alapelvben kifejezett eszmék a nemzetközi érintkezésben megvalósuljanak. Ebből viszont az következik, hogy az öt alapelv érvényesülése nem »társadalmi rendszerektől« független tényező»²⁵ mint azt Nagy Imre állítja. Nagy szerint »azok a fogalmak, amelyeket az öt alapelv kifejezésre juttat, függetlenek az egyes országok társadalmi berendezésétől, változatlanul érvényesek és egyöntetűen értelmezendők, különben nem szolgálhatnának alapul a különböző társadalmi rendszerű országok békés együttélésének... Nemzeti függetlenség, szuverénitás, önrendelkezés, egyenjogúság és így nem avatkozás fogalma ugyanazt jelenti minden országban, minden más országgal szemben, legyenek azok kapitalista, szocialista, vagy átmeneti népi demokratikus rendszerű, avagy más típusú országok.«²⁶

Először is a dolog nem a fogalmak »értelmezésén« múlik. A fogalmak »értelmezése« önmagában, ha elszakítjuk az »értelmezés« szociális alapjától, — tehát ha idealista módon nyúlunk a fogalmakhoz — semmit sem valósít meg a nemzeti függetlenségből, szuverénitásból, egyenjogúságból stb. Mihelyt azonban összekapcsoljuk a fogalmakat — jelen esetben a békés együttélés öt alapelvének fogalmait — az »értelmezés« társadalmi alapjával, akkor kiderül,

²⁵ Uo. 30. old.

²⁶ Uo. 34—35. old.

hogy ezekben a fogalmakban kifejezésre jutó tartalom nem »társadalmi rendszerektől független tényező.« Kiderül, hogy a békés együttélés öt alapelveiben megfogalmazott tartalom — mint erre más helyen már utaltunk — nem azonos módon érvényesül, nem »jelenti azt« a kapitalista országokban, mint a szocialista vagy »mástípusú« országokban. Már fentebb kifejtettük, hogy a szocializmus viszonyai közt ezek a »fogalmak« mélyebb tartalmat kapnak és a *gyakorlati politika tényleges alapjai lesznek* a proletár internacionalizmus elveit érvényesítő szocialista országok államközi kapcsolataiban. Ebből következik e fogalmak tartalmának változása, fejlődése a történelem során. Ez a változás azonban nem spontánul megy végbe a fogalmakban, hanem a társadalmi viszonyok függvényeként. Ez az egyik dolog. A másik: a kapitalizmustól a szocializmushoz vezető történelmi változás azzal az eredménnyel is jár, hogy az *elvek* — függetlenség, szuverénitás, önrendelkezés, egyenjogúság, stb. — *átmennek a gyakorlatba*. Tehát a szocializmus nemcsak deklarálja, megfogalmazza, hanem meg is *valósítja* ezeket az elveket, illetve a már megvalósított elveket is egyre *tökéletesebben* realizálja. Éppen ez a fejlődés útja. Az elmondottak rávilágítanak arra, hogy a békés együttélés öt alapelve és azok gyakorlati megvalósítása is a szocialista társadalmi rendszer lényegéből következik, attól el nem választható. Nagy Imre azonban elsősorban a szocializmus országaival és mindenekelőtt a Szovjetunióval szemben állítja követelményként a békés együttélés öt alapelvét és úgy beszél, mintha a kapitalista országok viszonyai között ez már rendezett, vagy könnyen megoldható probléma volna. Éppen itt a kérdés lényege. Nagy azért kiáltja ki az öt alapelvet rendszerektől független tényezőnek, mert úgy véli, hogy ezzel álcázva elfogadhatóbban fejtheti ki Szovjetunió-ellenes álláspontját. Így lesz nála a békés együttélés öt alapelve »társadalmi rendszerektől független tényező«-ból eszköz a Szovjetunió elleni támadáshoz. Ezt annál is inkább fontosnak tartjuk kiemelni, mert demagóg módon Nagy Imre is hangsúlyozza, hogy az öt alapelv fogalmai a szocializmus viszonyai között nem szűkülnek, hanem még átfogóbbak lesznek, tökéletesednek.²⁷

A fent kifejtettek alapján elmondhatjuk, hogy Nagy Imre úgy »közeledik« könyvében a leninizmushoz, mint Mindszenty 1956 október-novemberében közeledett »a demokráciához.«

Továbbá: ha hinni lehet Nagy Imre könyvének, akkor a fentebb elmondottakat 1956 januárjában írta le, ebből viszont az következik, hogy 1956 október-novemberi politikája nagyon is előre megfontolt politikai elveken alapult, vagyis tevékenysége nem magyarázható csupán az ellenforradalom nyomásával.

*

Eddigi fejtegetéseinkből is kiderül, hogy korunkban a *revizionizmus nem egységes áramlat*.

Nagy Imre fentebb ismertetett elvei a revizionizmus *kispolgári* változatát képviselik. Azt a változatot, amely bírálja ugyan a monopolkapitalizmust, korlátozni akarja mindenhatóságát, de egyidejűleg kispolgári álláspantrol közelíti meg a szocializmus kérdéseit is: proletárszocialistának mondott elvei

²⁷ Uo. 35. old.

és gyakorlata a valóságban a kispolgári szocializmus elveit és gyakorlatát jelentik. A revizionizmusnak e változata nem tagadja meg nyíltan a marx-lenini elveket. Sőt, éppen a »sztálinizmustól« — »a leninizmushoz« akar »visszatérni«. Ez a »visszatérés« a leninizmushoz azonban — amint kimutattuk — a lenini elvek feladását jelenti. Ez érthető is; Lenin nem kispolgári, hanem proletárszocializmust hirdetett és ennek alapelveit fogalmazta meg. Nemcsak a sajátos nemzeti formáit látta a szocializmus építésének, hanem az általánosan, nemzetközileg érvényesülő szociális tartalmát és alapelveit is. Azt hirdette, hogy a nemzetközileg érvényes szociális tartalom az elsődleges, a meghatározó a nemzeti formával szemben. Marx és Lenin elveinek kispolgári osztályalapon álló revideálói azonban mindezt »nem akarják« meglátni.

A revizionizmus másik változata a reakciós burzsoázia érdekében nyíltan hajtja végre a marxizmus revízióját. Nyíltan dicsóítja a monopolkapitalizmust. Azt hirdeti, hogy a kapitalizmus — a múlt századi formájához képest — teljesen megváltozott és »megjavult«, így a Marx által feltárt társadalmi elvek és törvényszerűségek a mai körülmények között már nem érvényesek. Ennek egyik megnyilvánulására utaltunk H. P. Bahrdt esetében a következőkben részletesebben próbáljuk feltárni a revizionizmus e válfajának fontosabb jellemzőit.

1957 második felében az Osztrák Szocialista Párt új programtervezetét dolgozott ki, amelyben lényegileg nyíltan feladta a marxista elveket. A programtervezet egyik készítője, Dr. Kreisky államtitkár szerint az Osztrák Szocialista Párt viszonya »a marxizmushoz olyan, mint a korszerű természettudományok viszonya a newtoni gravitációs törvényhez. Senki sem tagadhatja e tanítás jelentőségét a kutatás számára. Ma azonban túlhaladtunk rajta. Nem tartjuk helyesnek Marx bizonyos alapgondolatait, így pl. a polarizációs folyamatot. Ugyanis nem az általa jósolt két osztály — a proletároké és kapitalistáké — fejlődött ki, hanem sokkal több különböző réteg, amelyeknél egyáltalán nem lehet a marxista alapon vett osztályöntudatról beszélni.«²⁸

Kreisky azonban »elfelejt« utalni arra, hol és mikor állította Marx azt, hogy a kapitalista társadalom rothadása idején csak a proletárok és a burzsoák két fő osztálya marad meg. Marx előre látta, hogy a differenciálódás állapotában levő parasztság, de a városi kispolgárság is a maga többrétűségében fennmarad. Sőt, még a burzsoáziát sem tekintette teljesen egyöntetűnek.

Ennek ellenkezőjét azok állítják Marxról, akik »a demokratikus jóléti állam szocialista politikája«²⁹ érdekében elhatározták, hogy megszabadulnak »a marxizmus ideológiai ballasztjától«, megszabadulnak annak elismerésétől, hogy a kapitalista társadalom fejlődését előrevivő fő tényező ma is a munka és tőke közötti ellentmondás, a tőkések és a proletárok osztályharca. Valójában ebből fakad, — ahogy a »Frankfurter Allgemeine Zeitung« előbb jelzett cikke megjegyzi — »a szabad világ korszerű munkásmozgalmának ama szűksége, hogy ... a párt ellenségei által nem vitatható határvonalat vonjon a kommunizmussal szemben. A szociáldemokráciát és a kommunizmust többé nem szabad egy és ugyanazon politikai mozgalom két változatának tekinteni.« Ez a lényeg. Elhatárolódni a kommunizmustól, megtagadni a marxizmust, ki-

²⁸ Frankfurter Allgemeine Zeitung: 1957. november 27.: Ausztria szocialistái új utakon.

²⁹ Uo.

küszöbölni alapelveit és így megszületik a »demokratikus marxizmus«. Ahogy dr. Benedikt Kautsky, az Osztrák Szocialista Párt teoretikusa, a programbizottság elnöke hangsúlyozta: »egyetlen szocialista párt sem engedheti meg magának, hogy félretolja a demokratikus marxizmust, még akkor sem, ha annak alapelvei egy jóléti államban sem használhatók fel.«³⁰ De akkor mi a jelentőségük ezeknek az alapelveknek? Világos, hogy itt a marxizmus emlegetése — akár »demokratikus marxizmus«, akár a múlt század marxizmusa legyen is, — csak köntös a tömegek megtévesztésére, a polgári lényegű tartalom álcázására. Ezt egyébként a »Frankfurter Allgemeine Zeitung« jelzett cikke szerint Kautsky is kimondja, amikor a »demokratikus marxizmus«-ban a kommunizmus elleni minden forradalmi megmozdulás erőforrását látja »az 1921 évi kronstadti eseményektől egészen az 1956. évi budapesti eseményekig.«

Ezek után vajmi kevésbé csodálkozhatunk azon, hogy az osztrák munkások felteszik a kérdést, vajon az Osztrák Szocialista Párt esetében a régi osztályharcos pártról van-e szó ma is? Természetesen, az Osztrák Szocialista Párt ideológusai nem tartják helyénvalónak a »szűkkeretű osztálypártot« a »megváltozott körülmények« között, ezzel is kifejezésre jutattva »az osztályellentétek mai enyhébb jellegét a demokráciában«, továbbá azt, hogy egy párt legfeljebb csak »keletkezése idején és fennállása első szakaszában« korlátozódik erősen egy osztályra»³¹ és szorul rá ennek következtében az osztályharcra is. E teoretikusok újra megmutatták, hogy »dialektikus« történetiszemlélettel rendelkeznek, amikor a marxizmus alapelveinek kiküszöböléséről van szó. Azonban megfelelnek a lényegről, arról, hogy egy párt osztályjellegét csak másodlagosan érinti tagjainak osztályhelyzete. Egy párt osztályjellegét mindenekelőtt ideológiája, az azon alapuló programja és gyakorlati tevékenysége szabja meg. Egy munkáspárt lehet »tömegpárt«, felvehet tagjai sorába kispolgári és értelmiségi elemeket, ha azok a munkásosztály ideológiáját, a marxizmust teszik magukévá, és ennek alapján tevékenykednek. Éppen ez a lényeg: Minthogy a »demokratikus marxizmus« viszont semmiképp sem a munkásosztály ideológiája, hanem burzsoá lényegű ideológia, ez »valóban« lehetővé teszi, hogy ez a párt, amely ezt az »elméletet« magáévá teszi, ne »korlátozódjék« a munkásosztályra.

Az ilyen »tömegpárt« megengedheti magának annak »felismerését«, hogy nem a munkás, nem a proletár áll »a társadalom minden jobb rendjének a középpontjában«, hanem »az ember« általában. Az ilyen párt felismerheti, — mint Oscar Pollak a Programtervezetről szóló vitában,³² — »hogy egy jobb társadalmi rend célja az emberi egyéniségnek a szabadság és egyenjogúság alapján történő legmagasabb fokú kibontakozása kell, hogy legyen. A mi célunk — mondja — nem az ember államosítása, hanem az állam és a társadalom emberibbé tétele.« Ám éppen itt a probléma nyitja. Ahhoz, hogy a társadalom »jobb rendjének a középpontjában« »az ember« álljon, ahhoz először a proletariátusnak kell »a társadalom középpontjába« kerülnie, éppen egy »jobb rend« érdekében. »Az emberi egyéniségnek a szabadság és egyenjogúság alapján történő legmagasabb fokú kibontakozása« nem lehetséges

³⁰ Uo. Kiemelés tőlem: K. D.

³¹ Arbeiter Zeitung 1958. I. 19.

³² Uo.

anélkül, hogy a proletariátus szabadsága, egyenjogúsága és egyénisége ki ne bontakoznék. Ez az útja, módja az »állam és a társadalom emberibbé« tételének is. Ehhez viszont »szűkkeretű« osztályideológia, — a marxizmus — alapján álló pártra van szükség, amely még »a demokrácia« (ez az általános fogalom, csak osztályjellegének leplezésére szolgál) viszonyai között is szükségesnek látja az osztályharcot a társadalom előrehaladása érdekében. Vagyis a marxisták nem azt a következtetést vonják le a mai kapitalizmus osztályviszonyaiból, mint Lucien Lauret, aki szerint a munkásosztálynak már nincs oka harcolni a hatalomért, hiszen »Európában és az Egyesült Államokban a munkásosztály a szociális struktúra újabb típusaival találkozik, amelyek mind bajosabban nevezhetők kapitalistáknak«, s ezért »a vállalkozók és a munkások közötti hagyományos antagonizmus átadja helyét a végtelenül sok árnyalatú viszonyok sorának«, amelyek között a munkások vállalkozóvá, a vállalkozók pedig bérmunkásokká válnak.³³ Ennek alapján az osztályharc »enyhül«, sőt »megszűnik«, s így a továbbhaladáshoz »elégésesek« a reformok, »kiküszöbölődik« a forradalom és a proletárdiktatúra szükségszerűsége. Lényegében ezen az »elvi« alapon nyugszik az Osztrák Szocialista Párt programja is. A proletárdiktatúra konkrét fogalma helyett általában »jóléti államról«, »demokráciáról« beszélnek, nem határozzák meg nyíltan annak osztályjellegét.

*

Ennek az államnak burzsoá jellegű osztálylényegéről tanúskodik a valláshoz való viszonya is. Az »Arbeiter Zeitung« előbb jelzett számában Oscar Pollak azt mondja, hogy »az államnak... el kell ismernie és meg kell védelmeznie a vallást mint olyat, a hitet mint az emberi szabadság egyik vonatkozását.« Ezekután vajmi keveset csodálkozhatunk azon, ha Oscar Pollak azt a következtetést vonja le, hogy »egy vallásellenességtől mentes szocializmus nagyon is jól megférhet egy politikai ambícióktól mentes egyházzal, ha mind-egyik a maga területén az ember boldogságát tűzi ki feladatául.«³⁴

Először is nem kívánunk olyan általánosan ismert elvek részletes ismertetésébe bocsátkozni, hogy a marxizmus materializmus; ezzel szemben a vallás idealista lényegű tanítások rendszere, amely nemcsak mint ideológia kibékíthetetlen a dialektikus materializmussal, hanem a szocializmus építésében is nagy gátló erő. Ebből következik, hogy a szocializmust *elvileg* lehetetlen összeegyeztetni a vallással. Az persze más kérdés, hogy a szocializmusnak e *vallásellenes lényege* milyen formában jut kifejezésre (a türelmes politikai és ideológiai átnevelés formájától — az egyházzal való bizonyos együttműködés átmeneti formájáig.) Ez azonban, nem küszöböli ki az elvekben mutatókozó antagonizmust.

Továbbá: az egyház manapság nem mentes a »politikai ambícióktól«. Hiszen korunkban a vallást az uralkodó osztályok mindinkább mint a kormányzás egyik eszközét alkalmazzák, amellyel az elnyomott alsóbb osztályokat kordában tartják. Ettől a szereptől az egyház, — amely a vallás legfőbb intézménye, — sem mentesítheti magát. Még akkor sem, ha az egyház bizonyos

³³ Idézi: v. ö: Georges Cogniot, az Októberi Forradalom elvei és a jelenkori revizionizmus, Nemzetközi Szemle, 1958 februári száma. 67. old.

³⁴ Arbeiter Zeitung 1958. I. 19.

kérdésekben (pl. atomháború) óvakodik a legagresszívebb burzsoázia álláspontját nyitni elfogadni. Pártjai viszont, a keresztény politikai pártok a legreakciósabb amerikai politika-kiszolgálói. Nyugat-Európa országaiban a második világháború után (Nyugat-Németországban, Olaszországban, Belgiumban, Franciaországban, Hollandiában stb.) Éppen ezeken keresztül valósul meg *nyitabb* formában az egyház és a burzsoázia összefonódása, az egyház »politikai ambíciója«. E politikai ambíció irányát nem nehéz felfedni. Hazánkban — az 1956 október-novemberében lejátszódott ellenforradalmi események idején — Mindszenty. tevékenysége megmutatta a szocializmus viszonyai között is e »politikai ambíció« jellegét.

Egyébként Oscar Pollak felfogása »egy vallásellenességtől mentes szocializmus«-ról burzsoá lényege mellett idealista is. Ha ugyanis a vallás bizonyos ismeretelméleti okokon túl döntően társadalmi okokkal magyarázható, akkor *fokozatosan* magának a vallásnak és az intézményeinek is meg kell szünnie, amikor megszűnnek azok a társadalmi tényezők, amelyek korábban fenn tartották. A vallás ugyanis a felépített szocializmus körülményei között a múlt öröksége, hagyomány. »A hagyomány — ahogy Engels megjegyzi — a történelem tehetetlenségi ereje — nagy gátló erő. De ez az erő csak passzív, s ezért alul kell maradnia... Ha jogi, filozófiai és vallási képzeink a valamely társadalomban uralkodó gazdasági viszonyoknak közelebbi vagy távolabbi hajtásai, úgy ezek a képzetek nem maradhatnak meg sokáig azután, hogy a gazdasági viszonyok gyökeresen megváltoztak.«³⁵ Minthogy azonban Oscar Pollak »vallásellenességtől mentes szocializmusa« nem kívánja a kapitalizmus gazdasági viszonyait gyökeresen megváltoztatni, a vallást sem kívánja megszüntetni, következésképpen »elméletének« semmi köze sincs a szocializmus-hoz. Nála a szocializmus csak frázis.

Végül a szocializmus nemcsak azért nem férhet meg »az egyházzal« (bármilyen formában jelentkezik is az), mert az egyház nem politikamentes, hanem azért sem, mert az egyház egészen más területen »tűzi ki« az »ember boldogságát« mint a szocializmus. Az egyház a földet siralom-völgynek tekinti, az emberi szenvedések helyének (mellesleg: ahol és amikor ilyen, ahhoz nem kevés köze van az egyháznak magának is), ahol az »igazi boldogság« nem valósulhat meg következésképpen az emberek, de mindenekelőtt az elnyomottak, a kizsákmányoltak figyelmét a földi boldogságról a földöntúli boldogságra kell irányítania. Ez a boldogság azonban nem valódi, hanem illuzorikus boldogság: ezt adja a vallás. Marx szerint »a vallást mint a nép *illuzorikus* boldogságát megszüntetni annyi, mint a nép valóságos boldogságát követelni. Az állapotáról táplált illúziók feladását követelni annyi, mint *amaz állapot feladását követelni, amely rászorult az illúziókra.*«³⁶

A szocialista társadalom építése éppen azt kívánja — és ennek lehetőségét is megteremti fokozatosan, — hogy az ember szabaduljon meg az állapotáról táplált illúzióktól és az illuzorikus boldogság helyett a valóságos boldogságot keresse, éspedig itt a földön, saját munkája eredményeként, annak eredményeként, hogy egy új társadalmat épít. Tehát: mivel a vallás a túlvilág illuzorikus boldogságát, a szocializmus pedig a való a földi-világ boldogságának megteremtését tűzi ki feladatául, antagonisztikus ellentmondás

³⁵ Engels: Anti-Dühring. Szikra. Bp. 1950. 425. old.

³⁶ Marx—Engels: Művei I. Kossuth. Bp. 1957. 378—379.

van a »két« boldogság megvalósításának területe között; — ennek elmosása és összeegyeztetése csak a »jóléti állam« a »demokrácia« osztálycéljai szolgálataiban álló cselekedet lehet. Ime ezt jelenti a marxizmus jobboldali revíziója. A szociáldemokrata pártok a burzsoázia osztálycéljai érdekében revideálják a marxizmus alapelveit, miközben szemforgató módon mégis »demokratikus marxisták«-nak, »szociáldemokratáknak« nevezik magukat.

*

A marxizmus a természet és a társadalom emberi megismerését egyre előrehaladó s így egyre tökéletesedő folyamatként fogja fel. Ebből szükségszerűen következik annak elismerése is, hogy a marxizmus-leninizmus tan-
tétélei, elvei, amelyek a társadalom objektív folyamatát és törvényszerűségeit fejezik ki, nem abszolút értelemben lezártak. Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy a megismerés kezdetben pl. a társadalom folyamatait és jelenségeit általánosabb meghatározottságokban fejezi ki, majd ezek egyre tökéletesednek, gazdagabbá s főleg konkrétabbá válnak (pl. a proletárdiktatúra megfogalmazása a Kommunista Kiáltványtól Lenin megfogalmazásáig.) Ez a folyamat kapcsolatban van a társadalom változásával, fejlődésével is. A társadalom változása, fejlődése egyes elveknek, törvényszerűségeknek nemcsak a tökéletesedését és konkrétabbá válását teszi lehetővé, hanem kiküszöbölését is előidézheti. A társadalmi változás következtében beállott új helyzet szükségessé teheti a régi elv felváltását új elvvel. Tehát szükségessé válhat bizonyos régi elvek felülvizsgálása. Így pl. a »klasszikus« kapitalizmus körülményei között Marx és Engels úgy látták, hogy a szocializmus győzelme több országban egyszerre következik be, és ha a kizsákmányoló osztályokat ezekben az államokban felszámolják, az állam fokozatosan elhal. Ezzel szemben Lenin az imperializmus körülményei között, a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődéséből kiindulva megállapította, hogy a szocializmus egy országban is győzhet, ha az objektív és szubjektív feltételek ezt lehetővé teszik, de mivel a többi országokban a kapitalizmus kizsákmányoló rendszere továbbra is fennmarad, szükséges az állam, a proletárdiktatúra fenntartása és erősítése a kizsákmányoló osztályok felszámolása után is. Itt Marx és Engels nézetének helyesbítése a társadalom megváltozott viszonyai miatt vált szükségszerűvé; a fent jelzett új tétel a *proletáriátus osztálycéljait szolgálja*. Sőt, egyedül ezen az alapon lehetséges a proletáriátus osztálycéljának, a szocialista forradalom és a szocialista társadalom győzelmének elérése. Éppen ez a marxizmus tétéleinek a dialektikus materializmus elvei alapján végrehajtott helyesbítésének *osztálylényege*, szemben a fent fejtegetett revizionizmussal, amely a marxizmus tétéleinek revízióját a magántulajdon, a burzsoázia osztály-
érdekeiben hajtja végre. Ehhez közvetlenül kapcsolódik a tantételek fejlesztésének *ismeretelméleti lényege*. Már fentebb jeleztük, hogy a marxizmus filozófiája, a dialektikus és történelmi materializmus, az elméleteket, tudományokat — így magát a marxizmus-leninizmust is — nem lezárt, változatlan rendszernek tartja. Ez már csak abból is szükségszerűen következik, hogy az *életet, a gyakorlatot* tartja minden elmélet és elv alapjának és próbakövének. Az ember nemcsak objektív képet alkot magának a világról, hanem tevékenységével megváltoztatja egyik vagy másik sajátosságát, meghatározott-

ságát, tulajdonságát. Vagyis az objektív viszonyokban a felismert törvényszerűségek alapján változásokat idéz elő. Következésképpen a régi viszonyok alapján létrejött bizonyos elvek, elméletek sem bírhatnak abszolút jelleggel, — amint azt fentebb már érintettük. Ez vonatkozik a marxizmus-leninizmusra is. A marxizmus-leninizmusnak sincs egyetlen olyan elve, általánosítása, »tapasztalata«, amely fennmaradhatna a tények, az »új« tapasztalat ellenére. (A dogmatikus éppen ezt téveszti szem elől, amikor a tényeket felcseréli a tekintéllyel és nem veszi tudomásul, hogy a tekintély nem lehet erősebb a tényeknél.) Ez az egyik dolog. A másik dolog az elmondottakból következik; a gyakorlat, a tapasztalat (amely az ember, a természet, valamint a társadalom emberi tevékenységben megvalósuló kölcsönhatása) *sem lehet abszolút*, és így abszolút kritériuma sem eszméknek. Ahogy Lenin megjegyzi: »Ez a kritérium is eléggé »határozatlan« ahhoz, hogy megakadályozza az ember tudásának »abszolútumma« való átalakulását, de ugyanakkor eléggé határozott ahhoz, hogy könyörtelen harcot folytassunk az idealizmus és agnoszticizmus minden válfaja ellen.«³⁷

A revizionizmus relativista, szubjektivistá módon fogja fel a tapasztalatot, a gyakorlatot. Számára a tapasztalat csak állandóan változó, amiben semmi maradandó nincsen. Látszatra az objektív tapasztalatot teszi a marxi elvek és törvényszerűségek kritériumává, azonban — mint kimutattuk — tapasztalata nem sokoldalú, és csak a *jelenségvilág* tapasztalata, vagyis nem jut el a jelenségekben meglevő *lényegiség* általánosításáig, az általános, a törvény stb., tehát a maradandó momentum felismeréséig. Ebből következik az is, hogy a nemzetközi munkásmozgalom egyes nemzeti formákban megvalósuló tapasztalataiban nem látja meg a minden országra *egyenként érvényes lényeget*, hanem csak azt, ami eltérő egy-egy ország, nemzet tapasztalatában. Ezen az ismeretelméleti alapon a lényegiségtől megfosztott jelenségvilág tapasztalata nem lehet nemzetközileg érvényes, általános tapasztalat. Ezért e tapasztalati alapon kifejtett elmélet nem lehet vezérfonal a nemzetközi munkásmozgalom számára. Hiszen itt mindent az adott pillanat dönt el. Vagyis a jelenséget (amely sokféle) elébe helyezi a lényegnek (ami azonos). Ezzel szemben a marxizmus-leninizmus ismeretelmélete a tapasztalatot is dialektikusan fogja fel. Azt vallja: bármennyire is különböznek az egyes országok sajátosságai, viszonyai, mégis vannak bennük azonos, lényeges közös momentumok is. Vagyis a *különböző jelenségekben* keresi az *azonos lényeget*. »A jelenség nem pusztán lényegnélküli valami, hanem a lényeg megnyilatkozása.«³⁸ Az elméletek a különböző tapasztalatokban kimutatják a lényegeset, az általánosan érvényesülőt, és ez alapon egyre gazdagodó *vezérfonalat* szolgáltatnak a különböző sajátos viszonyok között folytatott gyakorlati tevékenységhez. Így a különböző országok sajátos viszonyai (nemzeti formák, változó történelmi feltételek) között élő, harcoló munkásság mozgalmi nyújtanak bizonyos lényeges, általános momentumokat, amelyek egyre gazdagabbá és konkrétábbá teszik a marxizmus általános elveit (államelmélet, osztályharc, iparosítás, kollektivizálás stb. terén).

E néhány fontosabbnak tartott megállapításban kívántuk kifejezni és elkülöníteni a marxizmus-leninizmus alapelveinek a materialista dialektikus

³⁷ Lenin: Materializmus és empiriokritizmus, Szikra, Budapest, 1954. 137. old.

³⁸ Lenin: Filozófiai füzetek, Szikra, Budapest, 1954. 149. old.

módszer segítségével végrehajtott továbbfejlesztését a revizionizmus relativista kritikai módszerétől.

*

A revizionizmus a maga ismeretelméleti egyoldalúságát, azt, hogy a viszonylagos igazságot az abszolút igazság rangjára emeli, fogalmainak határozatlanságával, elmosódottságával, megfoghatatlanságával takargatja. A fogalmak formája és tartalma között lehetséges ellentmondást a burzsoázia – általában a magántulajdon – védelme érdekében használja ki azzal, hogy általános fogalmat állít a dialektika konkrét fogalma helyébe. Fogalmának formája szocialista, de tartalma burzsoá lényegű. Ezzel a módszerével a marxizmust eklekticizmussal és szofisztikával cseréli fel. A fogalmak formáinak és tartalmának ilyen szofista eltorzításával dolgozott a revizionizmus és az ellenforradalom hazánkban is. Nagy Imre például a proletárdiktatúra konkrét fogalmát és lényegét először a »proletárdiktatúra demokratikus válfaja« frázisába foglalva tagadja,³⁹ amelyből később, október előtt és különösen október alatt a »demokrácia« általános, a burzsoázia érdekeinek is megfelelő frázisa fejlődött. Azonban lényegét tekintve már az előző megfogalmazás is a burzsoázia és általában a magántulajdon védelmét és érdekét szolgálta. E folyamatba illeszkedett be az »igazság«, az »igazmondás«, a »közvélemény« és sok más fogalom határozatlan tartalma, amely látszólag a szocializmus érdekeit védelmezte. A szofisztika eltakarja mindennek marxizmus-ellenes, szocializmus-ellenes, magántulajdont védő lényegét és elrejtí a szocializmusról való lemondást. De bármennyire rejtegette is valóságos arcát a revizionizmus, magyarországi gyakorlata közvetlenül mutatta meg igazi lényét, ellenforradalmi jellegét. Ezért nem tudjuk elfogadni azok véleményét, akik a revizionizmus elleni harcban valami idejlenes feladatot látnak, mivel a burzsoá-rendszer, a szocialista országokban pedig a kispolgári rétegek és általában a deklaszszált osztályok léte állandó táplálója a revizionista tendenciáknak, következésképpen állandó, szüntelen harc szükséges ellene. Legjobb ellenszere, mint már erre utaltunk – ha osztálygyökerei miatt nem szünteti is meg teljesen – egyrészt az elméleti képzettség növelése a párton belül és a szocialista eszmék terjesztése a pártion kívüli tömegeknél, másrészt a helyes, tudományos alapon folyó – a szocializmus építésének mind általános törvényeit és követelményeit, mind a sajátos viszonyokat figyelembe vevő – gyakorlati politika. Ezek nemcsak a dogmatizmus, hanem a revizionizmus ellenszerei is.

Állandó, kitartó harcot kell folytatni a pártion belül a marxizmus baloldali elferdítése ellen is. A baloldali doktrinereknek is meg kell érteniök a marxista filozófiának az igazságról szóló tanítását; hogy egy politikai eszmét lejárassanak, hogy ártsanak neki, az a legbiztosabb eszköz, ha megvédésének ürügyén a képtelenségig viszik. Ugyanis minden igazság, ha »szertelenné« teszik, ha eltulozzák, ha tényleges alkalmazhatóságának körén túl terjesztik, elkerülhetetlenül tévedésbe csap át és képtelenséggé válik. Ezen mitsem változtat egyesek, egyes csoportok és vezetők jószándéka. A politikában, ahol milliók sorsáról, jövőjéről van szó, a jószándék nagyon szerény tényező. Az ilyen nézeteket vallóknak figyelmébe ajánljuk Lenin következő sorait:

³⁹ Nagy Imre: Magyar Nép Védelmében. I. fej. 19. old.

»Azt mondják, a történelem szereti az iróniát, szeret megrézfálni embereket. Az egyik szobába indult, s a másikba találta magát. A történelemben ez minduntalan előfordul olyan emberekkel, csoportokkal, irányzatokkal, amelyek nem értették meg, nem ismerték fel igazi lényegüket, vagyis azt, hogy a valóságban (nem pedig képzeletükben) milyen osztályokhoz vonzódnak. Őszinte vagy képmutató-e ez a tudatlanság — ez a kérdés érdekelheti az egyes személyek életrajzíróját, a politika szempontjából azonban ez kétségtelenül másodrendű.

A lényeg az, hogyan leplezi le a történelem és a politika a csoportokat és az irányzatokat, hogyan hámozza ki a »szintén-szocialista« vagy »szintén-marxista« frázisokból a burzsoá lényegét.«⁴⁰

IRODALOM:

- Marx: A zsidókérdéshez (Marx Engels Művei I. Budapest, 1957.)
 A hegeli jogfilozófia kritikájához. Bevezetés. (Marx Engels Művei I. Budapest, 1957.)
 A filozófia nyomora (Szikra, Budapest, 1952.)
 Engels: Anti-Dühring (Szikra, Budapest, 1950.)
 Lenin: Materializmus és empirikriticismus. (Szikra, Budapest, 1949.)
 Filozófiai füzetek (Szikra, Budapest, 1954.)
 Marxizmus és revizionizmus (Lenin Művei: 15. köt. Szikra, Budapest, 1955.)
 Mi a teendő? (Lenin Válogatott M. I. Szikra, Budapest, 1949.)
 Nézeteltérések az európai munkásmozgalomban (Lenin Művei 15. köt. Szikra, Budapest, 1955.)
 Állam és forradalom (Lenin Művei 25. köt. Szikra, 1952.)
 »Baloldaliság« — a kommunizmus gyermekbetegsége. (Lenin Művei 31. köt. Szikra, Budapest, 1951.)
 Antonio Gramsci: Az értelmiségről (Társadalmi Szemle 1958. február.)
 Franz Marek: Dogmatizmus és revizionizmus (Nemzetközi Szemle. 1957. szeptember.)
 Gedő András: A tudományos kommunizmus nemzetközisége és a »nemzeti kommunizmus« (Társadalmi Szemle. 1957 júliusi szám.)
 G. A. Gyeborin: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom — fordulópont a nemzetközi kapcsolatok fejlődésében (Nemzetközi Szemle 1957 november.)
 Georges Cogniot: Az októberi forradalom és a jelenkori revizionizmus (Nemzetközi Szemle 1958 március.)
 Hans Koch: Politika, irodalomtudomány és Lukács György állásfoglalása (Nemzetközi Szemle 1957 december.)
 J. Filipec: A jelenkori reformizmus ideológiai fegyvere (Pártélet. Cs.K.P. Központi Bizottságának folyóirata. 1957 június.)
 Kádár János: Üdvözet a Társadalmi Szemlének. (Társadalmi Szemle. 1957 májusi szám.)
 Kállai Gyula: A magyarországi ellenforradalom a marxizmus—leninizmus fényében. (Társadalmi Szemle 1957 május.)
 Kassai Géza: Hiba, elhajlás, revizionizmus, dogmatizmus. (Társadalmi Szemle. 1958 január.)
 Lu Ting-Ji: A kommunisták és a burzsoá jobboldali elemek közötti lényeges nézeteltérések. (Nemzetközi Szemle. 1957 szeptember.)
 Nagy László: Az értelmiség társadalmi szerepéről és a párt értelmiségi politikájáról. (Társadalmi Szemle 1957 augusztus-szeptember.)
 Nemes Dezső: Nagy Imre »eszmei« és az árulás ideológiai előkészítése. (Társadalmi Szemle. 1957 november-december.)

⁴⁰ Lenin Művei XX. köt. Szikra, Budapest, 1955. 471. old.

- A magyarországi revizionizmus kifejlődése, mint az ellenforradalom eszmei előkészítésének szerves része. (Társadalmi Szemle, 1958. január.)
- Palmiro Togliatti: Gramsci és a leninizmus. (Társadalmi Szemle 1958. február.)
- Révai József: Az októberi ellenforradalom és az ifjúság. (Társadalmi Szemle, 1957. május.)
- Roger Graudy: Liberalizmus és kommunizmus (Nemzetközi Szemle 1957. július.)
- Ripp Géza: A revizionizmus új útjai. (Kossuth, 1957.)
- S. Hulicnik: Miért harcolunk a revizionizmus ellen. (Pártélet. Cs.K.P. Központi Bizottságának folyóirata. 1957. szeptember.)
- Szigeti József: Még egyszer a Lukács-kérdésről (Társadalmi Szemle, 1957. november-december.)
- Lukács György filozófiai és politikai nézeteinek összefüggése. (Társadalmi Szemle. 1958. február.)
- Tu Ting-i: »A pártmunka helyes stílusáért« — mozgalom 15. évfordulója (Nemzetközi Szemle, 1957. május.)
- Wirth Ádám: A marxista dialektika alkotó alkalmazásának példája (Társadalmi Szemle, 1958. augusztus-szeptember.)
- Továbbá: Nagy Imre: Magyar Nép Védelmében. (1957. Forradalmi Tanács.)

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ ФИЛОСОФИИ ОТНОСИТЕЛЬНО ДОГМАТИЗМА И РЕВИЗИОНИЗМА

Доцент др. Д. Калочай, заведующий кафедрой

В введении статья показывает, что марксизм — ленинизм укрепляет свои позиции внутри рабочего класса в непрерывной борьбе. После победы марксизма борьба идёт дальше и на собственной почве, главным образом в двух направлениях — против ревизионизма и догматизма.

В статье касаются обеих течений, противоречивых марксизму, но в первую очередь она трактует подробнее философские проблемы ревизионизма, означающего главную опасность в настоящем времени рабочего движения. Она показывает, что ревизионизм отрицает все основные принципы марксизма, приводя их в систему, соответственно интересам частной собственности и прикрывая их в марксистские фразы. Уже в этом показывается его софистский метод: он выступает противоречием своему существенному социальному содержанию — представителем марксизма — ленинизма. Существующее противоречие в ревизионистских взглядах — противоречие между формой и содержанием — делает повидимому возможным представление противоречивых общественных интересов.

Отдельные группы, политические ошибки отдельных лиц, национальные особенности и традиции могут укреплять ревизионистские и догматические взгляды, но осуществляются они вследствие общественных и гносеологических причин. В конечном итоге оба течения могут быть объяснены одинаковой общественной причиной — проникновением в партию и в рабочее движение образа быта, привычек, мещанского понимания. Однако ревизионизм находится в непосредственной связи с «я» частного, поэтому частник политически стоит на позиции буржуа. В противовес этому догматизм находится в связи с анархизмом и крайней революционностью «я» мещанина, тянувшего к социализму и, таким образом, хотя он политически остается на стороне угнетенных, последствия его крайней политики отталкивают массы от строительства социализма. Из этой разнородной политической основы следуют разнообразные методы борьбы, проводимой против них. Статья в дальнейшем показывает, что касается гносеологического метода, оба течения являются анти-диалектическими теориями, основанными на субъективизме.

Догматизм разрывает закономерности общества от условий их вызывающих и абсолютизирует их такими, которые действуют одинаково при каждом условии. А ревизионист игнорирует общее, закономерности, и имеет в виду только различие исторических условий и национальных особенностей. Он видит из общих тенденций развития только отдельные этапы и преувеличивает их антидиалектическим образом теорией, соответственно буржуазным интересам. Статья показывает эти особенности путём анализа трактовки Имре Надь и его политики, проведенной во время контр-революции 1956 г.

VON EINIGEN PHILOSOPHISCHEN PROBLEMEN DES REVISIONISMUS UND DES DOGMATISMUS

Vom Dozenten: **Dr. D. Kalocsai**, Leiter des Lehrstuhls.

In der Einleitung weist der Artikel darauf hin, dass der Marxismus-Leninismus seine Stellungen innerhalb der Arbeiterklasse in fortwährendem Kampf gefestigt hat. Nach dem Sieg des Marxismus dauert der Kampf noch weiter auf seinem eigenen Boden, hauptsächlich in zwei Richtungen: gegen den Revisionismus und den Dogmatismus.

Die Abhandlung berührt beide dem Marxismus entgegenströmende Richtungen, aber sie behandelt eingehender den philosophischen Bezug des in der aktuellen Periode der Arbeiterbewegung Hauptgefahr darstellenden Revisionismus. Sie zeigt, dass der Revisionismus alle grundlegende Prinzipien des Marxismus den Interessen des Privateigentums entsprechend in ein System fassend und in marxistische Phrasen gekleidet verneint. Schon in diesem zeigt sich seine sophistische Methode: als Kontradiktion zu seinem wesentlichen, sozialistischen Inhalt, tritt er nämlich als Vertreter des Marxismus-Leninismus auf. Die Kontradiktion in den revisionistischen Anschauungen, Kontradiktion zwischen Inhalt und Form, macht anscheinend möglich die Vertretung der einander widersprechenden gesellschaftlichen Interessen. Die politischen Fehler einzelner Personen oder Gruppen, die nationalen Eigentümlichkeiten und Traditionen können die revisionistischen und dogmatischen Ansichten und Politik verstärken, aber ihre Entstehung hat gesellschaftliche und erkenntnistheoretische Gründe. Beide Strömungen sind in letzter Instanz mit gleichem gesellschaftlichen Grund — mit dem Eindringen der Gewohnheiten, der Lebensweise, der Auffassung des Kleinbürgertums in die Partei und in die Arbeiterbewegung zu erklären. Aber der Revisionismus ist mit dem „Ich“ des kleinbürgerlichen Privateigentümers in direkter Verbindung, daher steht er politisch auf der Stellungnahme des Eigentümers, des Bourgeois. Der Dogmatismus ist im Gegenteil mit dem exträmen Revolutionarismus, „Anarchismus“ des zum Sozialismus treibenden „Ich“ des Kleinbürgers verknüpft, so, obgleich er politisch auf Seite der Unterdrückten bleibt, aber die Folgen seiner exträmen Politik stossen die Mengen vom Aufbau des Sozialismus weg. Aus diesem verschiedenen politischen Grund folgt die verschiedene Methode des Kampfes gegen sie.

Im weiteren beweist der Artikel, dass hinsichtlich ihrer erkenntnistheoretischen Methoden beide Strömungen eine sich auf Subjektivismus gründende antidialektische Theorie ist. Der Dogmatismus entreisst die Gesetzmässigkeiten der Gesellschaft von den ihre Herausbildung hervorruhenden Bedingungen und als solche, macht er sie absolut, d. h. bei jeden Bedingungen machen sie sich gleicher Weise geltend. Der Revisionist dagegen vernachlässigt das Allgemeine, die Gesetzmässigkeiten und hält nur die Verschiedenheit der historischen Bedingungen und der nationalen Eigentümlichkeiten vor Augen. Von den allgemeinen Tendenzen der Entwicklung sieht er nur die einzelnen Phasen und den bürgerlichen Interessen entsprechend das übertreibt er auf antidialektischer Weise zur Theorie. Die Abhandlung weist diese Eigentümlichkeiten mit der Analyse der Auffassung von Emerich Nagy und mit seiner Politik zur Zeit der kontrevolutionären Ereignisse von 1956 aus.

QUELQUES PROBLÈMES PHILOSOPHIQUES DU RÉVISIONISME ET DU DOGMATISME

Par le docteur **D. Kalocsai**, chargé de cours

Dans son préambule l'article démontre que le marxisme-léninisme a consolidé ses positions au sein de la classe ouvrière dans des luttes ininterrompues. Après la victoire du marxisme, la lutte se poursuit sur son propre terrain, surtout dans deux directions, contre le révisionisme et le dogmatisme.

L'étude touche toutes les deux tendances contradictoires au marxisme, mais elle traite d'une façon plus détaillée le rapport philosophique du révisionisme qui est dans la période actuelle du mouvement ouvrier, le danger principal. Elle montre que le révisionisme, en systématisant et en déguisant dans des phrases marxistes tous les principes fondamentaux du marxisme, les nie, conformément aux intérêts de la propriété privée. Sa méthode sophistiquée se manifeste déjà dans ceci: comme contradiction de son propre contenu essentiel, social, il se présente en effet, comme le représentant du marxisme-léninisme. C'est la contradiction entre la forme et le contenu dans les opinions révisionnistes qui rend en apparence possible la représentation des intérêts sociaux contradictoires.

Les défauts politiques de quelques individus ou groupes, les caractéristiques et les traditions nationales peuvent renforcer la politique et les opinions révisionnistes et dogmatiques, mais leur formation ont des causes sociales et épistémologiques.

En dernier ressort on peut expliquer tous les deux courants, pour l'essentiel, par la même raison sociale, par la pénétration de l'opinion, de la manière de vivre et des habitudes de la petite-bourgeoisie dans le parti et dans le mouvement ouvrier. Mais le révisionisme est en rapport direct avec le „moi” de propriétaire privé du petit-bourgeois, pour cette raison, il se place sur le terrain du propriétaire, du petit-bourgeois.

Par contre, le dogmatisme est en rapport avec le radicalisme extrême, l'anarchisme du „moi” du petit-bourgeois, l'attirant vers le socialisme, ainsi, quoi qu'il reste politiquement au côté des opprimés, les conséquences de sa politique extrême repoussent les foules des travaux de construction du socialisme. De cette base différencielle s'ensuit la méthode différencielle de la lutte contre eux.

Dans la suite l'article démontre que vu leur méthode épistémologique tous les deux courants sont des théories antidialectiques, se basant sur le subjectivisme.

Le dogmatisme détache les lois de la société des conditions qui provoquent leur développement et comme telles, il les rend absolues de sorte qu'elles se font valoir à toutes conditions de la même façon. Le révisioniste au contraire néglige l'universel et les lois et n'envisage que la différence des conditions historiques et des caractères nationaux. Des tendances générales du développement il ne voit que les phases détachées et conformément aux intérêts bourgeois, d'une façon antidialectique, il les exagère et fait d'elles une théorie. L'étude démontre ces caractéristiques par l'analyse de la conception et de la politique pratiquée au cours des événements contre-révolutionnaires de 1956 d'Émeric Nagy.